

Bu kitaptaki oyunun Fikir ve Sanat Eserleri Yasasından ve yasalardan kaynaklanan tüm hakları çevirmenine aittir. Yayınlanan oyunların sahnelenmesi, oynanması, herhangi bir amaçla eserlerden yararlanması ancak eser sahibinin iznine bağlı olduğundan, kişi veya kurumlarla, kuruluşların çevirmenine doğrudan (veya yayınevimiz aracılığı ile) başvurmaları zorunludur.

*MitosBoyut Tiyatro Yayınları
Oyun Dizisi 119
Bakkhalar / Euripides
1. Basım: Eylül 2001*

Baskı: Ceren Ofset

ISBN 975-8106-97-4

TEM Yapım Yayıncılık Ltd. Şti.
Ağa Çırağı Sok. 7/2 Gümüşsuyu-80090 İstanbul
Tel: 212. 249 87 37-38 ; Fax: 212. 249 02 18
E.mail: mitosboyut@hotmail.com

Mitos&Boyut Yayınları • Tiyatro/Oyun Dizisi 119

ESKİ YUNAN TRAGEDYALARI 2

EURİPİDES

BAKKHALAR

Eski Yunanca'dan Çeviren

Güngör Dilmen

İÇİNDEKİLER

Önsöz	5
Açıklamalar.....	24
Baklıklar.....	27
Sözlük.....	91

ÖNSÖZ

Güngör Dilmen

EURİPIDES

İsa'dan önce 5. yüzyılda Attika'da* yepyeni bir sanat doğdu: Tragedya. Yetmiş-seksen yıl içinde üç büyük yazarın elinde gelişerek kendi türünün en güçlü örneklerini verdi.

Tragedyanın atası diye anılan Aiskhülos, İ.Ö. 490 yılında Perslere karşı Marathon Savaşına katılmış, yararlıklar göstermiş. On yıl sonra da Salamis Deniz Savaşına katılmış, en azından çok yakından tanık olmuş, *Persler* adlı dünyanın ilk tarih-oyununu yazmış. O tarihte 46 yaşında..

İkinci yazarımız Sofokles, Salamis yengisini kutlamak için yapılan ulusal şenliklerde Atina gençliğini temsil etmiş.

Euripides Salamis adasında 485 yılında doğmuş. 406 yılında kral Arkhelaos'un daveti üzerine gittiği Makedonya'da ölmüş.

Annesinin babasının adını Aristofanes'ten öğreniyoruz: Annesi Kleito pazarda zerzevat satarmış. Aristofanes buna takılıyor: Pazarıcı bir kadının oğlu işte! Önemsiz gibi görünse de ilginç bir ayrıntı. Demek o toplumda sınıflar belirleyici. İlerki çağlarda yazarın savunucuları: 'Yoo, Euripides zengin bir aileden geliyordu!' derler. Yoksul aile - Zengin aile (= iyi aile) çocuğu olmak?

Babasının adı da Mnesarkhos.

Gençliğinde, Sofistler diye bilinen Anaksagoras, Prodikos ve Protogoras gibi kuşkucu filozofların öğrencisi olmuş, Sokrates'i de tanımış. O günlerin çok tanrılı düzenini yadsımış. Düşüncelerinden, sorduğu sorulardan ra-

hatsız olan yurttaşlarınca hırpalanmış... Aiskhülos nice inanmış (= dini bütün) ise, Euripides o denli kuşkucu, sorgulayıcı...

Euripides'e 'sahneye çıkmış filozof' denmiş. Ona yaşıyan bir tanım olsa da, bu onun bir filozof olduğu anlamına gelmez. 'Sahneye çıkmış ruhbilimci' dense belki daha uygun düşer.

Aristoteles onu 'en trajik' ozan diye tanımlıyor. Buradaki 'en trajik' belirlemesi, öbür iki tragedya yazarından daha üstün olduğu anlamında değil. Çok değişik insan tutkularını, zaaflarını sergilemekteki ustalığı Aristoteles'i etkilemiş olmalı. Tiyatroda gerçekçiliğin habercisi olarak tanınıyor. Bu nitelikleri onu günümüze yaklaştırıyor.

Diplomatik bir görevle Sicilya'ya (Siraküza'ya) gittiği de, bilinenler hanesinde.

Yaşamı boyunca Atina Tiyatro Şenliklerinde 4 birincilik kazanmış. Öbür iki ustayla karşılaştırılınca -sırf nice-lik açısından- pek parlak bir başarı tablosu değil. Beşin-ge yengisini ölümünden kısa bir süre sonra, aralarında *Bakkhalar* ve *İfigeneia Aulis'te* tragedyalarının da bulunduğu bir tetraloji (=dörtleme) ile kazanmış. Bu oyunları oğlu sahneye koymuş.

Ozanın son oyunu *İfigeneia Aulis'te* tragedyasını da bu oğlunun tamamladığı söylenir.

Yaşlılık günlerinde, çok acı çektiği Atina'dan ayrıldı. Makedonya krah Arkhelaos onu ülkesine çağırmişti. Bu dağlık, ormanlık ülkede kavuştuğu huzur ozanın içinden ikinci bir gençlik fışkırtmışa benziyor. Başyapıtları *Bakkhalar*, *İfigeneia Aulis'te* tragedyalarını orada yazdı.

YAPITLARI

Atina'da tutulan kayıtlardan 9 oyunun tarihleri kesin olarak belli. Öbür oyunların tarihleri yaklaşık olarak saptanabiliyor: Yazarın zaman içinde değişen yazım özelliklerinden, önemli tarihsel olaylara göndermeler yapmasından.

ALKESTİS. İ.Ö. 438 yılında Atina'da oynanmış.

Kral Admetos ölüme yargılıdır. Ancak kendi yerine gönüllü olarak ölecek birini bulabilirse yaşamı bağışlanacaktır. Eşi Alkestis gönüllü olarak onun yerine can vermeye hazırdır. Thanatos (Ölüm) onu Yeraltı ülkesine götürmek üzere gelir.

Admetos, biraz geç de olsa, sevgili eşinin ölümünün bütün yaşamını karartacağını anlar. Bir zamanlar Zeus tarafından Admetosların konağında köle olarak çalışma cezasına çarptırılan Apollon, o tutsaklık günlerinde kendisine iyi davranmış olan Admetos'a vefa borcunu ödemek ister. Yiğit Herakles, Alkestis'i Thanatos'un elinden kurtarıp yeniden gün ışığına kocasına kavuşturur. Bir tragedya türünde başlayan oyun, mutlu bir sonla biter.

İşte Euripides'i Aiskhülos ve Sofokles'ten ayıran önemli bir özellik. Onun tragedyaları ille bir ölümle bitmez.

Bizim *Dede Korkut* destanındaki *Deli Dumrul* söylencesi *Alkestis* mitosundan kaynaklanıyor. Yunan söylencesinin Thanatos'u, İslamda Azrail'e dönüşmüş. Tema aynı, konunun belkemiği de aynı. Kral Admetos da, Dumrul da başta iyice bencil. Analarından babalarından can isterler. Bizim *Deli Dumrul* biraz daha erdemli çıkar, eşinden can istemez.

MEDEİA. İ.Ö. 432 yılında Atina'da sahnelenmiş. Yazarın en güçlü tragedyalarından biri. En çok tanınanı.

Medeia, Kolhis* ülkesi Kralı'nın kızıdır. Yıllar önce Nefele'nin çocukları Helle ile Firiksos'u sırtında taşıyan altın tüylü koçun pöstekisi tapınakta kutsal bir andaç olarak saklanmakta. Korinthos Prensi İason, amcası tarafından bu altın postekiyi yurda getirmekle görevlendirilir. Böyle bir serüvenin olası sonu ölümdür. Amcanın istediği de budur. Ancak İason, kendisine âşık olan Prenses Medeia'nın yardımıyla imkânsızı başarır, pöstekiyi çalar. İki sevgili birlikte Korinthos'a dönerler. Evlenirler. Mutlu bir aile yuvasında çocukları olur. Ancak Medeia, yabancı bir ülkeden geldiği için Helenler onu sevmez, benimsemez.

İason, Medeia'yı bırakıp Korinthos prensesi ile evlenmeye karar verir. Medeia bu evliliğe göz yumacak kadın değildir. Kocasından öç almaya karar verir. Tragedya bu öç alma duygusuyla, evlat sevgisi arasında Medeia'nın bocalaması ve çocuklarını öldürmesi sürecidir. (Korinthos Prensesini de, ona armağan ettiği ağulu bir gelinlikle acılar içinde öldürür.)

Medeia, Aristoteles'in de tanımladığı alışlagelmiş tragedya kalıplarının dışına çıkar. Kendi yaşamına son vermez. Büyükbabası Güneş Tanrısı Helios'un arabası ile kaçır, Atina'ya sığınır. Trajik kahraman ölmek zorunda değil!

Medeia, erkek egemen dünyaya başkaldıran bir simge olmuş.

HERAKLES'İN ÇOCUKLARI (*Herakleidae*). İ.Ö. 430 da Atina'da sahnelenmiş. Zeus ile Alkmene'nin* oğlu Herakles ölmüş. Küçük çocukları öksüz kalmış. Babalarının düşmanlarına karşı da savunmasızlar. Argos Kralı Eurüstheos, bu çocukları yok etmek ister. Atinalılar Argos kralının bu caniyane girişimine karşı çıkar, çocukları ölümden kurtarırlar. Oyunun özü Atina'nın yüceltilmesi.

HİPPOLÜTOS. İ.Ö. 428 yılında Atina'da sahnelenmiş. Oyunun kahramanı genç Hippolütos, Amazon Kraliçesi Hippolüta* ile Atina Kralı Teheseus'un oğlu. Aşk ve Güzellik Tanrıçası Afrodite ona gönlünü kaptırır. Ama karşılık görmez. Hippolütos'un yaşamında cinsel tutkular yok. Doğayı, av sporlarını seviyor. Afrodite'yi değil kızoğlan kız, avcı Artemis'e eğilimli. Buna içerleyen Afrodite, Hippolütos'a kötü bir oyun oynar. Babası Theseus'un ikinci eşi Faedra'yı üvey oğlu Hippolütos'a âşık eder. Faedra, bu yasak tutkusundan çok utanç duyar, acı çeker, ama Hippolütos onun aşkını nefretle reddedince de büyük bir öç alma duygusu içinde, üvey oğluna iftira eder: Oğlu Hippolütos'un ona yaklaştığını zorla ırzına geçtiğini babasına söyler. Theseus, bu iftiraya inanır, oğluna ilenir. Bu ilenç Hippolütos'u ölüme götürür. Hippolütos ölmek üzereyken, Artemis gerçeği Theseus'a söyler. Oğul babayı affeder. Böylece Theseus'u cezası korkunç olacak kan suçundan kurtarmış olur.

Görüleceği gibi bu oyunda, şiddetli insan tutkuları, tehlikeli ilişkiler, ruhbilimsel çözümler var. Aristoteles'in 'En trajik' oyun yazarı tanımı bu niteliklerle anlam kazanıyor.

ANDROMAKHE. Yaklaşık (= bir iki yıllık yanılma olabilir) İ.Ö. 426 yılında sahnelenmiş. Andromakhe, Troya Kralı ve Kraliçesi, Priamos ile Hekabe'nin gelini. Troya'nın en yüce yiğidi Hektor'un sevgili eşi. Küçük Astü-anaks'ın anası. Andromakhe bütün sevdiklerini bir bir yitirir.

Bu oyun Atina ile Sparta arasında çıkan iç savaş (Peloponez savaşları) sırasında yazılmış. Troyalı Andromakhe'nin acıları. Atinalıların Sparta'ya karşı olan duygularını yansıtıyor.

HEKABE. Yaklaşık İ.Ö. 425 yılında sahnelenmiş. Bu tragedya da Troya düştükten sonra, Troya Kraliçesi Hekabe'nin çektiği acıları sergiliyor. Kocasını Priamos'u, oğlu Hektor'u yitirmiş. Şimdi kızı Prolüksena'yı, Akha'lı kahramanı Akhilleus'un ruhunu şad etmek için onun gömütü üstünde kurban ederler. Son oğlu Polüdoros'un da cesediyle karşılaşır. Trakyalı Polüestor onu savaşta değil, evine bir konuk olarak çağırıp öldürmüştür. Yani bir cinayete kurban gitmiştir. Hekabe, Akhaların başkomutanını azmettirir, oğlu Polüdoros'un öcünü Polüestor'un iki oğlunu öldürerek alır. Kana karşı kan. Hekabe'nin nefreti, işte onu böyle insandıışı bir yaratık haline getirir. Tragedya'nın sonundaki önbilicilik onun azgın bir dişi köpeğe dönüşeceğini haber verir.

DİLEKÇİLER (Hiketides). Yaklaşık İ.Ö. 423 yılında sahnelenmiş. Thebai'a saldıran ve bu savaşta ölen Argos komutanlarının anneleri. Sahnede Thebai yönetimi bu ölümlerin gömülmesini yasaklamış. Sofokles'in *Antigone* tragedyasını anımsayalım. (Kreon, Argos ordusuna katılıp kendi ülkesi Thebai'a karşı savaşan Polüneikes'in cesedinin gömülmemesi, kurda kuşa yem olması buyruğunu vermişti. Antigone, kardeşi Polüneikes'i kendi ölümü pahasına gömmeyi göze almıştı.)

Anneler, Thebailıları, çocuklarının gömülmesine razı ederler. Bu tema uzaktan da olsa bizim "Cumartesi Anneleri"ni çağırıştırıyor mu?

ELEKTRA. Yaklaşık İ.Ö. 418. Üç tragedya yazarımız da Elektra kişiliğini sahneye çıkarmış: Aiskhülos. *Adak Sunucular*'da. Sofokles kendi *'Elektra'* tragedyasında. Euripides'in üçüncü *Elektra* oluyor.

Elektra ile Orestes, Agamemnon ile Klütaimestra'nın çocukları. Klütaimestra, babaları Agamemnon'u Troya

Savaşı döndüğünde öldürmüştü. Şimdi iki kardeş babalarının öcünü annelerinden almak istiyor. Elektra bu anne katlinde başı çeker, önce çekimsiz olan erkek kardeş Orestes'i de cinayete katar.

Annelerini öldürdükten sonra iki kardeş vicdan azabıyla kahrolurlar.

Bu tragedyada gerçekçi bir karakter çizimi var: Olumlu, olumsuz yanlarıyla bir kişiliğin sahnede canlandırılması. Elektra da bu kişiliklerden biri.

Euripides, tiyatrodaki gerçekçiliğin de öncüsü. Ne var ki gerçekçilik, tiyatrodaki ancak bireylerin dramıyla 'gerçekleşebiliyor.'

HERAKLES'İN ÇILGINLIĞI (Herakles Mainomenos). Yaklaşık 416 da sahnelenmiş. Zeus'un eşi Hera nefret ettiği üvey oğlu Herakles'i delirtir. Herakles, karısını ve çocuklarını öldürür. İş isten geçtikten sonra ayılır, yaptığı işin bilincine varınca intiharı düşünür. Bundan vazgeçer. Kendi kendinin sürgünü, Atina'ya gider.

TROYALI KADINLAR (Troades). İ.Ö. 415 yılında sahnelenmiş. Tragedya Deniz Tanrısı Poseidon'un önsöyleyişiyle başlar. Arka alan yangınlar içinde Troya istila ordusuna yakılıp yıkılmış. Troya Savaşının başından beri Akhalardan yana olan Poseidon, Akhalar'ın zulmüne dayanamayıp tavrını değiştirir. Yanıp yıkılan Kutsal yerleri talan edilen Troyalılardan yanadır şimdi.

'Savaşta en büyük acıları kadınlar çeker' temasını işliyor.

Andromakhenin oğlu Astüanaks, kale burcundan aşağı atılarak öldürülür. Hekabe'nin kızı Polüksena, Akhilleus'un anısına kurban edilir.

Priamos'un kızı Cassandra, Troya fatihi Agamemnon'un savaş tutsağı olur. Hekabe, Andromakhe ve öbür

Troyalı kadınlar savaş tutsakları olarak Ege'nin öbür kıyısına gitmek üzere, Akha gemilerine zorla bindirilir.

ION Yaklaşık İ.Ö. 413 de sahnelenmiş. Atina Kraliçesi Kreusa... yıllar önce tanrı Apollon ona zorla sahip olmuş, Kreusa kendi istenci dışı bu ilişkiden bir erkek çocuk doğurmuş, bebeği Apollon tapınağına bırakmış. (Bizde cami avlusuna bırakılan istenmeyen bebekler gibi.) Oyun Delfoi'deki bu tapınakta geçer. Çocuk Ion burada büyür, tapınak kölesi olarak yetişir.

Kreusa Atinaya göçmen olarak gelen, kimi kimsesi olmayan –gerçi eskiden o da bir kralmış– Ksuthus ile evlenir. Çiftin çocukları olmaz.

Kreusa yıllar sonra yeniden Delfoi tapınağına uğrar. Ana oğul birbirlerini tanımazlar ancak içgüdüsel bir yakınlık duyarlar. İşte Euripides'in Yunan tiyatrosuna getirdiği bir yenilik. Ruhbilimsel boyut mu desek? Öbür iki yazarımızda ruhbilimsel boyut yok muydu? Elbet vardı. Ancak, beğenin beğenmeyin, Euripides daha karmaşık ruh hallerine eğilir.

Öyküyü sürdürüelim: Delfoi bilici ocağı Ion'un Ksuthus'un oğlu olduğunu söyleyince Kreusa bu kez bambaşka bir duygu burgacına kapılır. Kadın olarak çocuksuzluğun acısını çekerken, anaç duygularla kanının kaynadığı bu Ion oğlanı şimdi bir tehlike olarak görmeye başlar. Değil mi ki bu Ion, kocası Kral Ksuthus'un oğlu... bir gün babasının varisi olarak Kreusa'nın her şeyini ele geçirebilir. Ion'u öldürmeye karar verir. Bereket, son dakikada... Kreusa, Ion'un beşiğini görür, onun kendi oğlu olduğunu anlar. Tragedya mutlu sona erer. Bu da Euripides'in özelliklerinden biri. Son anda tragedyanın rotasını değiştiriyor.

Bu değişim bende nedense *Kral Lear* çağrışımı yapar.

Ama keşkeli bir çağrışım. Keşke Lear çektiği bunca çileden sonra Ofelya'nın acısını da yaşamasaydı. Oyunun sonunu Euripides yazsaydı! Nitekim İngiltere'de oyunun 17 yy.daki sahnelenişlerinde bu da yapılmış. *Kral Lear* tragedyası babâ kızın kavuşmasıyla mutlu sona erdirilmiş! Ama böyle şey olmaz. Sözüümü de duygumu da geri alıyorum. Oyun yazıldığı gibi oynanır, *iyileştirilmez...*

HELENE. Bu oyunda Euripides, Yunan mitolojyasının en çarpıcı romantik öykülerinden birini yok ediyor. Bana sorarsanız hiç iyi etmiyor. Meğer Helene kocasını aldatıp âşığı Paris ile Troya'ya kaçmamış. Troya'ya giden bir *görmük* (= fantom, hortlak) imiş. Gerçek Helene Mısır'da uslu uslu, hiç aldatmadığı kocasını bekliyormuş! Menelaos Troya düştükten sonra yurduna dönerken İskenderiye açıklarında olmalı, gemisi batır yanında da Helene'nin o kopyası – Mısır Kralı'nın sarayında gerçek Helene'yi bulur. Düzmece Helene o saat buğulaşıp yok olur. Tam mutlu son derken, bu kez de Mısır Kralının Güzel Helene'ye göz koyduğunu anlarız. Kral onunla evlenmek istiyormuş. Bunca yıldır –savaş 10 yıl sürüyor– ne yapıyorlarmış? Neyse, Mısır Kralını atlatarak karı koca yurtlarına dönerler.

Bu 'görmük' oyunu, Fritz Lang'ın olağanüstü çarpıcı *Metropolis* filminde de var. Helene'den esinlendiğini sarıyorum.

Yapıt, İ.Ö. 412 de oynanmış.

İFIGENEİA TAURİSLİLER ARASINDA (Ifigeneia en Taurois). Agamemnon, Troya'ya karşı sefere çıkacak bin gemilik bir donanma donatmış. Ama yelkenleri doldurup gemileri yürütecek uygun rüzgâr bir türlü çıkmıyor. Bilici ocaklarına soruyorlar. Agamemnon ilk gençliğinde

doğaya karşı bir günah işlemiş, gebe bir hayvanı avlamış. Şimdi bu günahının bedelini ödemek üzere kızı İfigeneia'yı Artemis'e kurban ederse uygun rüzgâr çıkacak. Agamemnon kızını kurban eder. Sonucuna da katlanır.

Euripides bu oyunda yine mitosu hiçbir. Meğer, Agamemnon'un yakarmasıyla Artemis İfigeneia'yı bağışlamış, kız kurban edilmekten kurtulmuş, şimdi Artemis tapınağında Tanrıça'ya hizmet edermiş! Elbet Euripides'in bu yorumuyla Aiskhülos'un *Oresteia* üçlemesi çok yararlı! Şu da ilginç değil mi, az aşağıda özetleyeceğimiz *İfigeneia Aulis*'te tragedyasında Euripides kendisiyle çelişkiye düşüyor. O tragedya İfigeneia mitologyaya uygun olarak kurban ediliyor. İyi ki bu alanda resmi mitologyaya gayri resmi mitologyaya diye bir ayrım yok. Her şey görece: Öyle de olur böyle de... Konuyu sürdürelim. İfigeneia'nın kardeşi Orestes tutuklanır, kurban edilmek üzere kız kardeşine teslim edilir. Talih yardım eder, İfigeneia erkek kardeşini tanır. O da onu. Orestes, mitologyada çoktan kurban edilmiş kız kardeşi tarafından kurban edilmekten kurtulur. İki kardeş tanrıça Athena'nın yardımıyla Tauris'ten kaçarlar. İyi de, iki kardeş, bu kurtuluşu anneleri Klütaimestra'ya muştulasalarda daha iyi olmaz mıydı? Anneleri de tam on yıl kocası Agamemnon'un eve dönüşünü bekleyip onu önce kırmızı yollukla karşılayıp yunakta baltayla katletmezdi...

FENİKELİ KADINLAR (Foinissai). İ.Ö. y. 409 yılında sahnelenmiş. Tragedya Thebai kentinde geçiyor. Argos ordusu kenti kuşatmıştır. Sürgün'e giden Kral Oidipus'un iki oğlu Eteokles ile Polüneikes 7 kapılı diye anılan Thebai kentinin bir kapısında kardeşçe boğazlaşırlar.

ORESTES. Bu oyunda Euripides bilinen öyküyü altüst ediyor. Orestes annesi Klütaimestra'yı öldürmemiş.

Bu cinayeti kız kardeşi Elektra ile birlikte dayıoğlu Püla-des işlemişler. Argoslular bu ikisini ölüme yargırlar. Dayıları Menelaos onları savunamaz. Bunun üzerine de onlar Menelaos'un eşi Güzel Helene'yi öldürmeye kızını da kaçırmaya kalkışır. Bu cinayet girişimi Apollon'un sahneye gelmesiyle (deus ex machina* yöntemi) önlenir. Oyunun adı *Orestes* ama asıl kahramanı Elektra. İ.Ö. 408 de sahnelenmiş.

İFIGENEİA AULIS'TE (İfigeneia 'en Aulidi) Donanmanın yelken basması için uygun rüzgâr çıkmıyor, gemiler limanda hareketsiz yatıyor ya, Agamemnon kızını kurban etmeye karar verir. Kızının Aulis'e gelmesi için de onun Akhilleus ile evlendireceği yalanını uydurur. Oyunda Akhilleus'u, mitosta idealize edilmiş o kahramana hiç benzemeyen, kendini beğenmiş, sıradan bir kişi olarak görüyoruz. Bu da Euripides'in ilginç özelliklerinden biri. Mitologya kahramanlarını yüksekliklerden aşağı etmek. Akhilleus'un renksizliği yanında İfigeneia erdemli bir kişi olarak yücelir. Hem de gerçekçilik içinde. Önce babasına yalvarır, sonra onurlu bir biçimde trajik yazgısına katlanır. Sonu eksik, zaman içinde oyun metni üstünde yer yer kalem oynatılmış. Bütün bu yaralara karşı Euripides'in en güçlü tragedyalarından biri. İ.Ö. y. 406 yılında kendi de oyun yazarı olan oğlu sahneye koymuş. Oyun, baba Euripides'e ölümünden sonra beşinci utkusunu kazandırmış.

KÜKLOPS Bu bir satür oyunu. Hem de Eskil Yunan tiyatrosundan bütün olarak günümüze kalmış tek satür oyunu.

Önce satür oyunu neymiş görelim. Satürler, Dionüsos'un çevresinde dolanan insanla tanrı arası keçi kılıklı yaratıklar. Yaşlı, ayyaş Silenos, Dionüsos'a çocukluğunda

öğretmenlik yapmıştı. Bu satür tayfasına *Komos* deniyordu. Komedyâ sözcüğü bundan türemiş. Oidia (= türkü). Bu oyunlarda hep satür koroları var. Tragedyaların aksine güldürü türünden oyunlar.

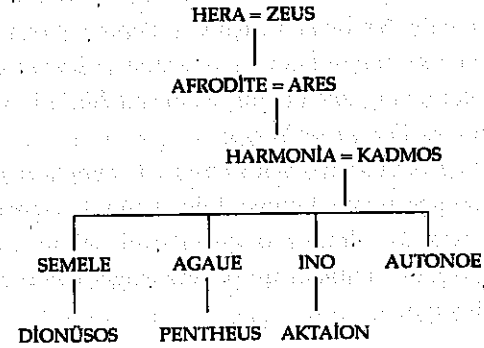
Sadece keçi değil, at biçimli satürler de var (sözlüğe bakınız). Alınlarının ortasında tek gözleri olan Küklopslar da satür türüne giren yaratıklar. (*Dede Korku'* ta Tepegöz). Polüfemos, Sicilya'da yaşayan bir küklops. Yam-yamlığı da var. Silenos'u ve öbür keçi kılıklı satürleri yakalamış, mağarasına kapamış, onları bir bir yiyecek. Tam bu sırada işte, Troya'dan yurduna dönüş yolculuğunda nice serüven yaşayan Odüsseus ve arkadaşları da Polüfemos'un adasına düşerler. Polüfemos onları da toparlayıp mağarasına tıkar. Odüsseus, gemicilerin yanındaki şarapla Küklops'u sızdırır. Ateşte ucunu korladığı kazıkla onu kör eder. Kendi tayfasıyla birlikte öbür satür kurbanları da kurtarır.

BAKKHALAR (*Bakkhai*). Geldik elimizdeki oyuna. İ.Ö. y. 406 yılında sahnelenmiş. *Medeia* ile birlikte, Euripides'in başyapıtı. Yunan tragedyaları üç şekilde başlar. Koro ile (*Persler'* de olduğu gibi), diyalog ile (*Antigone* de olduğu gibi) ya da bir prologos (önsöyleşi) ile. Euripides oyunlarına prologos ile başlamayı seviyor.

Dionüsos, Tanrı Zeus'un oğludur. İnancını törelerini anasının ülkesi Thebai'de ve bütün Hellas'ta kabul ettirmek için Anadolu'dan Thebai kentine gelmiştir. Ancak annesinin kız kardeşi Agaue ile oğlu, genç Thebai Kralı Pentheus onun tanrılığını kabul etmezler. Dionüsos bu gerçeği onlara pek acı bir biçimde öğretecektir. Dionüsos *esrikliği* bir şey, Dionüsos *çılgınlığı* başka bir şey... Dionüsos Pentheus'u da teyzesi Agaue ve çevresindeki Thebai bakkhalarını esrikliğin ötesinde çılgına çevirir. Anne oğlunu bir aslan yavrusu sanıp onu avlar, kafasını elindeki

kargının ucuna geçirir, sevinç içinde kente gelir. Babası Kadmos onu yavaş yavaş acı gerçeğe uyandırır.

Trajik ailenin soyağacını görelim.

Ölümlülerle tanrılar arasında aile ya da aşk ilişkileri garip akrabalıklar yaratabiliyor: Kadmos ile Zeus birbirlerinin damadı, hem de kaynataları oluyor! Dionüsos ile Pentheus Kadmos'un torunları.

PENTHEUS İLE AGAUE Oyunun trajik kahramanı kim? Pentheus mu, Agaue mi? Ana-oğul, her ikisi de. En çok kim diye, gereksiz bir soru daha sorarsak: Elbet, Agaue.

Kurguda bir oransızlık var. En trajik kişi olan Agaue, oyun boyunca sahnede yok. Oyunun sonunda geliyor ve bu sahne tragedyanın doruğu oluyor. Agaue'yi, oyunun başlarında görmeliydik.

Diyelim, *Macbeth* tragedyasının ilk dört bölümünde Macbeth sahnede yok, sadece kendisinden söz ediliyor. Onun iktidar tutkusunu, eylemlerini sahne üstünde görmüyoruz, başkalarından işitiyoruz. Macbeth, oyunun sonunda sahneye geliyor! Bunun gibi bir şey!

Değerli okurlar, şimdi yukardaki varsayımı unuttuvarın. 'Öyle olsaydı böyle olmasaydı'lar bizim işimiz değil.

Bakkhalar' da trajik çark yine de bütün gücüyle döntüyor. Çünkü Agaue'yi ilk sahnelerde oğlu Pentheus temsil ediyor. Ana oğul birbirlerini bütünlüyor. Şöyle diyelim: Dionüsos bu oyunda davacı: Tanrılığını tanımadıkları için Agaue ile Pentheus'u suçluyor. Pentheus hem kendi haklılığını savunuyor hem de annesine vekâlet ediyor.

Ancak bu yargılamada büyük bir adaletsizlik var.

Dionüsos, Davacı ve Yargıç.

Aristoteles'in tragedya kuramındaki *anagnorisis* (gerçekle yüzyüze gelme/tanırma/bilinçlenme) ve *peripeteia* (talihin tersyüz olması) değişimlerini sahne üstünde yaşayan Agaue Pentheus'un payına tragedyanın *kurbanı* olmak düşüyor.

811 dizeden sonra Pentheus'un davranışlarında bir değişim başlıyor. Pentheus bu andan sonra Dionüsos'un istenci, güdümü altına giriyor. Uysalca onun dediklerini yapıyor. Artık karşımızda o dediğim dedik Pentheus yok. Gençliğinden kaynaklanan dikbaşlılığı kalmamış. Uysalca yazgısına doğru gidiyor. Bu, oyuncuya da değişim olanağı getiriyor.

Pentheus'un da gerçekle yüzyüze gelme (*anagnorisis*), talihinin tersyüz dönmesi (*peripeteia*) sürecini bize ulak anlatıyor:

'Sonunun yakın olduğunu biliyordu... Annesi vardı üstüne önce

kurban törenini başlatan bir rahibe gibi.

Pentheus başından çelengini takılarını attı, annesi onu tanışın diye.

Yanaklarına dokundu: 'Ben seni oğlunum anne.

Oğlun Pentheus'um, Ekhion'un evinde doğurduğun.

Bana acı anne, benim günahlarım yüzümden sen öldürme çocuğunu.'

Bu ana-oğul iç içe, aynı dramı üleşen bir kişi olarak görülmeli.

KADMOS Sofokles'in *Kral Oidipus* tragedyasında: Ulu, yüce, koca Kadmos diye anılıyor. Thebai kentinin yaratıcısı. Gençliğinde bir kahraman. Öldürdüğü ejderin söktüğü dişlerini toprağa eker. Bu dişlerden adamlar biter. Thebai kentini sahiplenirler. Thebai halkı Kadmosogulları diye bilinir.

Bu tragedyada yaşlı, tükenmiş, tahtını tacını torunu Pentheus'a bırakmış, kendini emekliye ayırmış bir kral olarak görüyoruz. Artık onun koruması altında. Seyircide *pathetik* denilen türden duygular uyandırıyor. İnsan onun haline üzülmüyor, Dionüsos'a içerliyor.

Haydi Agaue ile Pentheus ona karşı suç işlediler. Kadmos'un günahı ne? Sahneye adım attığından beri Dionüsos'u tanrı olarak tanımış.

Dionüsos benim öz kızımın oğlu, onu doğururken ölen zavallı Semele'nin oğlu. Ete kemiğe bürünüp insanlara görünen Tanrıyı yüceltmek için elimizden geleni yapalım'

Torunu, Pentheus'u uyarır: d. 330

'Ah çocuğum. Teiresias sana ne güzel öğütler verdi Bizden kopma, törelerimizden şaşmayalım'

Şu an aklın başında değil. Bu yeni gelen, dediğin gibi gerçek bir tanrı olmasa bile, onu tanrıymış varsay, saygıda kusur etme. Bu, sahteciliğin en şereflisi.

İş bu masal Semele'yi bir tanrının anası gibi gösteriyor ki bu da aile itibarımız için elbet iyi.'

Kadmos kendi çaresizliği içinde, politika yapıyor. Çelişkiler içinde, bunun pek ayırında değil. Bu geçişte karakter çizimi var.

DIONÜSOS. Kendi söylencesini anlatarak oyunun önserimini yapıyor. Dionüsos önce kendi dramatik doğum öyküsünü anlatır. Sonra da Thebai'a geliş nedenini

açıklar. Teyzesi Agaue ve oğlu Pentheus onun tanrılığını tanımıyorlar. Onlara ve bütün Thebai kentine kendisinin Zeus'un oğlu ve gerçek bir tanrı olduğunu kabul ettirecek, törenleri Thebai da da halkın yaşamına girecek.

Bu önsöyleyide biz Dionüsos'u haklı bir davacı olarak görebiliriz. Hele annesine yöneltilen aşağılayıcı dedikodu: 'Semele Zeus'tan değil de bir ölümlüden gebe kalmış, babası Kadmos'un verdiği akılla günahını Zeus'un üstüne yıkmış!

Dionüsos haksızlığa uğramış. 'Mağdur.' Annesine yöneltilen bu iftirayı çürütecek. Oyunun ilk bölümlerinde sempatimizi de kazanıyor. Kendisine haksızlık edenlerle bir güzel alay ediyor. Onları gülünç durumlara düşürüyor. Tragedyaya 'komik' diyebileceğimiz sahneler ekleniyor.

Ancak oyunun son bölümünde tanrının en acımasız yüzünü görüyoruz. Öç alışında büyük bir ölçüsüzlük var. Bütün huncu Pentheus ve teyzesi Agaue'ye olduğu halde biçare dedesi Kadmos'u da onların arasına katıyor.

Dionüsos'un Kadmos'a karşı sözlerinde davranışlarında ciddi tutarsızlıklar var. Önce:

'Eksik olmasın Kadmos, korumuş kızının yerini kutsal bir çevre gibi, çiğnetmemiş kimseye.'

sözleriyle dedesini minnetle anıyor. Oyunun sonunda ise Kadmos'u da suçluyor. İki arada Kadmos, tanrıyı tanımanın dışında ne yapmış ki: Bütün çabaları Dionüsos'u onurlandırmak için. Bakkha kılığına girip dağlarda hora tepecek.

Dionüsosun onu kayırması gerekmez miydi? Yoo, biçare Kadmos da aile felaketinden payını eşitçe alıyor. Oyunun sonunda kızından ayrı yönde o da sürgüne gidiyor. Suçu ne, günahı ne?

Üstelik, Dionüsos sürgüne giden dedesine gelecekte başına gelecekleri de hiç sözünü esirgmeden anlatıyor.

Kadmos nasıl ejdere dönüşecekmiş vb. Bu geçitler oyunda yama gibi duruyor. Elbet, bu geçitleri savunacak eleştirmenler hep olacak. Oyunda Kadmos hamartiası ya da hübrisi olan bir kişi değil. Tragedyanın çarkını harekete geçiren o değil. Dionüsos'un dedesinin başına gelecek kötülükleri böyle rahatça sayıvermesine ne gerek var? Kimi çevirmenler, yorumcular Dionüsos'un Pentheus ile konuşmalarında kendinden bir başka kişi gibi söz etmesine bakarak oyunda bir de 'Yabancı' diye ikinci bir kişi olduğunu söylüyor. Bu yorum, rolü ikiye bölmekten başka işe yaramaz...

Sahnedeki kişi baştan sona Dionüsos'un kendisi. Yunus Emre'nin benzersiz deyiimiyle *'ete kemiğe bürünmüş'* tanrı... Pentheus ile konuşmalarında söz oyunları, şaşırtmacalar yapıyor, kendini tanrının bir *müridi* olarak tanıtıyor. Kendinden başka bir kişiyi oynuyor. Hepsini bu...

İstanbul Şehir Tiyatrolarında 1965 yılında bu tragedyayı sahneye koyarken, oyun tanıtımında şöyle demişim: *'Bakkhalar tragedyasında kendini Dionüsos dinine bütün bütün kaptırmış, sanki ona bir övgü tılrküsü yazmıştır. Kendi kuşkucu kişiliğini, usculuğunu tragedyanın genç kahramanı ve kurbanı Pentheus'ta sürdürmekte ve Dionüsosla Pentheus arasında yaman bir çatışma geçmektedir.'*

35 yıl sonra kendime soruyorum. Öyle mi değil mi? Dionüsosla Pentheus arasında yaman bir çatışma geçtiği kesin. Ancak yazar bu tragedyada Dionüsosçu mu olmuş? Peki nerede Euripides'in kuşkuculuğu? Yazın tarihçileri bir şeyler yakalayıp onu kanıtlamaya çalışırlar. Euripides ahir ömründe hidayete erişti, dine bağlandı demeye getiriyorlar. Oysa bir oyun yazarı, düşüncelerine inancına katılmadığı, hatta tam karşıtı olduğu bir kişiliği de aynı coşkuyla yaratabilir Milton'un *'Cennetin Yitirilmesi'* nde en etkileyici söyleyi Şeytan'ındır. Bundan yola

çıkıp püriten Milton'un gerçek inancı üstüne hükümler yürütmek abestir sanırım.

Bakkhalar tragedyası için Dionüsos dininin *İncil'i* denir. Bu da, hoş bir benzetme, ancak Dionüsos'un *İncil'i*ni yazdığı için Euripides'in bu dine döndüğünü söylemek fazla olur...

Euripides bir oyun yazarı olarak yola çıkmıştı. Dionüsos inancını anlatmak için değil.

TEİRESIAS . Thebai kentinin kör bilicisi. Onu daha önce Sofokles'in *Kral Oidipus* ve *Antigone* tragedyalarında gördük. Bu oyunda da aynı kimlikte ve çizgide. Önce Kral Oidipus, sonra da onun yerine geçen dayısı Kreon (*Antigone* tragedyasında) onu yalancılıkla, büyücülükle suçlamışlardı. Bu oyunda da Pentheus benzeri suçlamaları Teiresias'a yöneltir.

Euripides'in Teiresias'a söylediği kimi sözler, okuyucuyu şaşırtacak nitelikte. Önsöyleyi'de (prologos) Tanrı Dionüsos kendi doğum öyküsünü (nasıl iki kez doğduğu mitosunu) güzelce anlatıyor.

Teiresias bu öykünün doğru olmadığını, bunun bir yanlış anlamadan kaynaklandığını anlatıyor. Ancak bu yeni yorum bir yama gibi duruyor. Tragedyanın devinimine hiçbir katkısı yok.

ULAK. Eski Yunan tiyatrosunun vazgeçilmez kişilerinden. Sahne dışındaki olayları gelip, yeniden yaşayarak anlatan, canlandıran oyuncu.

Bakkhalar'da onu "1. Nöbetçi", "Sığırtmaç" kimliklerinde görüyoruz.

Yunanca İsimlerin Yazılışı:

Eski Yunanca isimlerin yazılışında Batı dillerindeki uygulamaya bağlı kalmanın yanlış olduğu inancındayım.

Türkçede 'f' sesi ve harfi varken, Yunan alfabesindeki

O= fi harfini, Batılılar öyle yapıyor diye 'ph' ile karşılamanın anlamı yok. u= Üpsilon harfinin de Türkçedeki karşılığı 'ü'. Bu ses ve harf birçok Batı dilinde yok, ama Türkçede var; niye kullanmayalım?

Sonra hangi Batı dili...? Aiskhülos'un adı Fransızcada Eschyle, İngilizce'de Aeschylus yazılıyor; doğrusu: Aiskhülos... Sophokles değil Sofokles.

AÇIKLAMALAR

1) Metnin sağındaki 5, 10, 15 ... diye giden sayılar Yunanca aslındaki dizeleri gösterir. Bunun ne yararı var? Ashıyla karşılaştırmak isteyene belki kolaylık sağlar. Koro bölümlerinde iki dil arasındaki ritim farkını gösterebilir. Şöyle bir örnek verelim: 125-130. dizeler Yunancadaki 5 dize çeviride 11 dizeye verilmiş. Bu aşırı bir örnek. Dize sayıları çoğunlukla birbirine uyuyor.

2) Yıldızcık (*) bu özel isimlerin/sözcüklerin kitabın sonunda açıklamaları olduğunu gösterir.

Açıklamalar okunmazsa o geçitler eksik, hatta yanlış anlaşılabilir. Bir örnek: 'Bütün *Asya** ülkeleri ...' tümcesi sadece Önasya, Anadolu, kısmen de Mezopotamya kentleri anlamına geliyor.

Oyunları çevirirken a) hem aslına iyice bağlı b) hem de sahnede anlaşılabilir olarak oynanacak bir metni amaçladım. Bu çoğu zaman dar bir geçit demektir. Şöyle bir örnek vereyim: Euripides oyunda aynı tanrıyı değişik adlarla anıyor, Dionüsos, Bakkhos, Bromios (= gümbürdeyen, kahkahalar atan tanrı) Euios, İakhos, Dithürambos... Bu seyirciyi yanıltabilir, Tanrının iki adı *Dionüsos*, *Bakkhos* ile yetindim.

Bakkhalar, Bakkhos'un çevresindeki esrik kadınlar. Kendilerini tanrıya adanmışlar, bir anlamda onun rahibe-leri, sözcüleri. Bakkhos neredeyse onlar da orada. Başlarında sarmaşık çelenk, sırtlarında beyaz tiftikle benek benek süslenmiş ceylan postu, yalınayak, yarı çıplak, ellerinde teflerle çalgınca dans edip Dionüsos'u öven türküler söylüyorlar.

Koro. Eski Yunan tiyatrosunda koronun çok yönlü işlevi var: Oyunun bir kişisidir. Hem de olayları dışardan gözler, yorumlar yapar, yan tutar, olayları tartışır, öbür

kişileri kışkırtır, oyunun geçtiği zamanı, yeri belirler, atmosfer yaratır. Eski Yunan tragedyasında koro yazardan yazara şöyle bir gelişim gösterir:

Aiskhülos'un tragedyaları koro ağırlıklıdır. Koro öne çıkar.

Sofokles'te koro ile kişiler arasında bir denge var.

Euripides'te oyun kişileri iyice öne çıkar, koro arkaya itilir. Koroyu en az kullanan Euripides...

Bu genelleme Bakkhalar için geçerli değil, *Bakkhalar'* da Koro oyunun ruhu, özü. Oyunun başkişilerinden biri. En az onlar kadar önemli.

Tiyatro Şiiri:

Bakkha korosunun büyükçe bir bölümü şiir:

"Hüner nedir? Tanrıların hangi başışı

'Düşmanımın kellesi pençem altında

duygusundan daha tatlı?'

Ürkütücü ama tiyatro şiiri

'Ovasından süit akan, şarap akan, bal akan'

Bizim Salihli yöresini anlatıyor. Bu dize kendi sadeliği içinde şiir. Bir dünya cenneti en az sözle daha güzel nasıl anlatılabilir?

Ancak tiyatrodaki şiir, sadece sözlerle var olmuyor. Sahne üstünde Bakkhalar korosunun dans ederek girişi bir tiyatro şiiridir.

BAKKHALAR

KİŞİLER:

DİONÜSOS

AGAUE

PENTHEUS

KADMOS

TEIRESIAS

SİĞİRTMAÇ (I. ULAK)

II. ULAK

KORO: Anadolu'dan gelmiş Bakkhalar.

Not: * işaretli sözcüklerin açıklamaları, kitabın sonunda alfabetik olarak verilmiştir.

*Thebai'da Pentheus'un sarayının önü. Yanda Tanrı Dionü-
sos'un anası Semele'nin asmayla örtülü gömütti*.
Kıpraşan bir alev. İnce bir duman yükseliyor.*

DİONÜSOS

Ben, Zeus'un oğlu Dionüsos, kavuştum işte Thebai
yurduna

Anam, Kadmos'un kızı Semele
yıldırım yalazları içinde doğurmuş beni.

Bugün tanrılığımдан sıyrılıp insan biçimine girdim.

Dirke* ve İsmenos* sularına eriştim. 5

İşte sarayın yanı başında gömütti anamın,
yanık evinin kalıntısı üstünde
hâlâ tütüyor Zeus'un ateşi.

Hera'nın anama karşı dinmeyen hıncı sanki.

Eksik olmasın Kadmos, korumuş kızının yerini 10

kutsal bir çevre gibi, çiğnetmemiş kimseye.

Ben de salkımlar yüklü asma yeşiliyle
sarmalayıp gizledim iyice.

Lidya'nın, Frigya'nın altın yatağı

ovalarından geliyorum. Gezip gördüm Pers ülkesinin
güneş yanığı bozkırlarını, Baktria'nın* surlarla çevrili
kentlerini,15

Medya'nın dondurucu iklimini yaşadım ve mutlu
Arabistan'ı

Bütün Asya ülkelerini tuzlu denizin kıyılarında,
Hellenler'le doğuluların* birlikte yaşadığı
güzel burçlu kentleri gezdim; ve işte o ülkelerde

korolarımı kurdum, törenlerimi ölümlülere öğrettim.
 Helenlerin yaşadığı şu kente ilk gelişim. 20
 Evet, Helen ülkesinde ilk Thebai'dır
 esrik kadınların çığıllarıyla ünlettiğim
 vücutlarını ceylan postlarına sarıp
 ellerine sarmaşıklı kargıyı* tutuşturduğum. 25
 Nedeni şu, anamın kız kardeşleri -ya, öz kardeşleri-
 bir söylenti çıkarmışlar: Ben Dionüsos
 Zeus'un oğlu değilmişim, anam Semele
 ölümlü bir erkekten peydahlamış beni.
 Sonra babası Kadmos'un aklına uyup 30
 yasak aşkının günahını Zeus'un üstüne yıkmış.
 Zeus bu yalana içerlediği için öldürmüş anamı.
 Ben de bu kadınların aklını oynattım,
 saraydan dışarı uğradılar, kendilerini dağlara vurdular.
 Törenlerimin simgelerini* tutuşturdum ellerine.
 Öbür Thebai kadınları da delilenip kaçtılar evlerinden.
 Hepsi Kadmos kızlarına katıldılar. 35
 Orada dağ başında, akçamlar altında kayalıklara
 tünemişler.

Evet, bu kent anlamalı artık -istese de istemese de-
 töremi törenlerimi bellemesi gerektiğini. 40
 Semele'nin Zeus'tan doğurduğu bir tanrı olduğumu
 bütün insanlara kanıtlayarak
 onarmalıyım anamın incinen onurunu.

Gelin görün ki Kadmos yaşlandığı için krallığını
 öbür kızından olan torunu Pentheus'a bırakmış,
 o benim tanrılığıma karşı çıkıyor, akıcı adaklarını 45
 esirgiyor benden, dualarında adımları anmıyor.

Şimdi ona ve bütün Thebai kentine göstereyim
 Tanrı mıyım, değil miyim.

Burada her şeyi yoluna koyunca başka bir tülkeye geçip
 kendimi tanıtmaya uğraşımı sürdüreceğim.

Bu arada Thebai yöneticileri Bakkhaları zorla 50
 dağdan indirmeye kalkışlırlarsa
 ben de bu çılgın kadınlar alayını
 salarım üstlerine.
 İnsan kılığına girmemin bir nedeni de bu.
 Haydin benim şenlikçilerim
 Lidya'nın kalesi Bozdağ'dan* 55
 yabancı kavimlerden seçtiğim.
 kadınlar, canyoldaşlarım,
 ben neredeysem siz de oradasınız.
 Yurdunuz Frigya ezgilerini çığırın, Rhea Ana'yla* benim
 birlikte icat ettiğimiz tefler eşliğinde.
 Pentheus'un sarayını kuşatıp 60
 öyle bir şamata koparın ki, bütün Thebai halkı
 ne oluyoruz diye kapılardan uğrasın.

Varayım ben şimdi Kithairon yamaçlarına gideyim
 orada Bakkhaların cümbüşlerine katılayım.
 (Çıkar.)

(Flüt ezgileri, ellerindeki tef vuruşlarıyla Bakkhalar Ko-
 rosu dans ederek girer*.
 Dize başlarındaki çizgi, konuşanın değiştiğini gösterir.)

KORO

- Asya karasından, salını
 kutsal Tmolos'tan*
 kopup geldim bir hızla
 kahkahalar tanrısı*
 Dionüsos* aşkıma 65

zahmeti zevk belledim
gücü kolay eyledim
yüce Bakkhos'u öven
euhoj çöğlökkllkllnyla.

- Kim o yolda gezen, kim? Bizi gözetleyen,
evde, yazıda yabanda? Defolup gitsin!*

Egemen ol diline
kutsuz nesne söyleme 70
benim hep Dionüso's'a
adanmış türkülerim.

Ne mutlu o tanrının 75
kayırdığı canlara
talihli derim ona
en kutsal törelerce
Tanrının gizine erene 80

Ve ne mutlu, Ulu
Kübele* Anamızın
çılğın törenlerinin de
hakkını vererene,
başında sarmaşık çelenk
havada türsосу savura savura
Dionüso's'a hizmet edene.

-Koşun Bakkhalar, koşun Bakkhalar *salını*
Frigya dağlarından
çağırın Dionüso's'u 85
Tanrı oğlu tanrı o.
Buyur edin Dionüso's'u
Hellas'ın danslara teşne
geniş meydanlarına.

-Zeus'un yıldırımıyla çarpılan ana *karşı salını* 90

bebeğini acılar içinde düşürdü
kendi o an yitirdi yaşamını,
ama Kronosoğlu Zeus
düştüğü yerden aldı düşüğü,
ikinci bir rahim gibi yardığı
kendi bacağına soktu,
altın kancalarla iliştiirdi bir güzel.
Aman, Hera görmesindi.

Yazgı melekleri* sağ esen
eriştirince bebeğin vaktini
baba Zeus doğurdu
boğa boynuzlu* tanrıyı
başına yılanlardan bir çelenk sardı. 100

Ondan işte Bakkhalar
kırlarda canlı canlı
yılanları yakalar
saçlarına örerler.

Ey, Semele'yi besleyen Thebai *105 salını*
tak takıştır çelenklerini
süslen parlak böğürtlenli
saparna dallarıyla.
Ve ak çamdan, meşeden
koparılan yemyeşil *110*
sürgünler, çırpırlarla.

Yüce Dionüso's'un
gizil gücüyle dolsun
tinimiz, hem gövdemiz
ak tiftikle benek benek
eğnimizde ceylan postu.
Ateş çalısını* savur çılğınca
ama saygıyla.

Çok geçmeden bütün ülke
hora tepmeye koyulur:
Bakkhos, şenlik alaylarını
güdüyor demektir.

115

Koşun dağlara dağlara
ohoy çığlıklarıyla
orada bulursunuz,
Dionüsos cezbesine kapılıp
iğlerini, mekiklerini ellerinden atan
o kadınlar gürhunu.

Kuretelerin* gizlendiği 120 karşı salını
Girit koyaklarındaki
o kutsal mağara
Zeus'un beşiği* orada,
orada bizim şenliklerimiz için
üç sorguçlu Korübantlar* 125
kasnağa gerip hayvan derilerini
davulu yara tttılar.

Frig flütlerinin
tatlı soluklarıyla
bir güzel uyuştu ki...
Rhea* Ananın eline tutuşturdular.

Tanrıça bu yabanıl
davul vuruşlarının
Bakkha danslarına
pek yaraştığını gördü.

Delişmen Satürler* de
tanrıça anadan öğrenip, 130
Dionüsos'un kıvancı
yılışır* şenliklerinin

vazgeçilmez çalgısı yaptılar.

Ne sevinçtir dağlardaki! 135
sırtında kutsal ceylan postu
uçarcasına koşarken şenlikçi
birden kopar alaydan, yere atar kendini
kana susamış, parçalar bir tekeyi,
çiğ çiğ yer etini.

Haydin Frigya, Lidya dağlarına!
O törenlerin başı Bakkhos işte 140
Hoy hoy!

Ovalarından süt akar, şarap akar, bal akar*
havada buram buram Suriye mürhası*
Bakkhos törencisi 145
kendinden geçmiş koşar
elinde kıpkızıl yalazlı
çam, rezene yanarcası*.

Haykırıp çağırır, çevreye dağılmış şenlikçileri.
Dansa koyulur ayaklar,
kız perçemleri savrulur rüzgârda. 150

Koşun, Bakkhalar, koşun Bakkhalar
Altın Bozdağ'ın güzelliği sizler
Dionüsos'u türküleyin 155
davulların derin gümbürleyişi,
kavalır saf, kutsal ezgileri,
Frigya çığlıkları, memleket havalarıyla
bu cümbüşe katılın
Ey gövdelerine tanrı girmişler!*

Dağlara hoy dağlara, 165
anasının yanında bir tay gibi otlakta
sevinçle sıçrayıp koşar, Bakkha.

(Teiresias gelir. Bir elinde değnek, öbür eli havada açılmış
aranarak kapıyı bulur ve çalar.)

TEİRESİAS

Kim var kapılarda? Agenor'un oğlu Kadmos'u çağırın
bana 170

Sidonia'dan* çıkıp surları hisarlarıyla Thebai'ı kuran.

Biri gitsin, Teiresias seni çağırıyor desin.

Bilir o benim niçin geldiğimi. Ben şu ihtiyar başımla

-hoş, o benden yaşlı ya- bir anlaşma yaptım onunla 175

Dionüsos'un kargısını* elimize alacak, sırtımıza ceylan
postu atacak

başımıza taze sarmaşık dallarından çelenk takacaktık.

KADMOS

Benim sevgili bilge dostum, içerden işittim sesini, tanıdım.

Bak, ben de hazırım. 180

Dionüsos benim öz kızımın, onu doğururken ölen

zavallı Semele'nin oğlu. Ete kemiğe bürünüp insanlara
görünen

Tanrıyı yüceltmek için elimizden geleni yapalım.

Nereye gidip korolara katılalım hora tepmek için?

Nerede yere vurup ayaklarımızı

ak saçlı başlarımızı silkeleyelim?

Sen bu ihtiyar dostuna yol göster, ihtiyar dostum. 185

Teiresias götür beni, çünkü sen bu işlerden anlıyorsun.

Gece gündüz durmadan yorulmadan yere vuracağım
sarmaşıklı kargımı.

İçime dolan sevinç bana yaşlılığımı unutturdu.

TEİRESİAS

Ben de aynı duygular içindeyim. Ben de gençleşiyorum.

Can atıyorum korolara katılmaya. 190

KADMOS

Bir araba söyleyim mi dağa çıkmak için?

TEİRESİAS

Yaya gidersek Tanrıya daha fazla saygı göstermiş oluruz.

KADMOS

Öyleyse ben sana yol göstereyim, el ele tutuşmuş çocuklar
gibi iki ihtiyar.

TEİRESİAS

Bizi oraya Tanrı ileticek, yorulmadan tırmanacağız
dağlara.

KADMOS

Kentte Bakkhos korolarında hora tepecek bizden başka
kimse yok mu? 195

TEİRESİAS

Yalnız ikimiz doğru yoldayız, öbürleri sapkın.

KADMOS

Geç kalıyoruz, ver elini.

TEİRESİAS

Tamam, sıkı tut sen de.

KADMOS

Ölümlüler tanrılar karşısında benlik taslamamalı.

Ben bundan hep kaçınıyorum.

TEİRESİAS

Tanrı inancı tartışmaya gelmez, kuşku kaldırmaz 200

Yeni hiçbir sav, bize atalarımızdan kalan

zamanın kendi kadar eski töreleri yıkamaz.

En keskin zekâların buna gücü yetmez.

Başıma sarmaşıklı çelengi takmış hora teptiğimi görenler

kınayacaklar beni: 'Yaşından başından utanmıyor mu,'
diyecekler. 205

Varsın desinler. Tanrı, yalnız gençler dans eder,

yaşlılar şöyle yapar böyle eder demiyor ki.

KADMOS

Sen körsün Teiresias, ben senin gözün olacağım. 210
 İşte Ekhion'un oğlu Pentheus, torunum.
 Thebai tahtını ona devrettim ben
 Amma telaşlı! Ne diyecek bakalım?

PENTHEUS

Kent dışındaydım bir süre, yokluğumda 215
 garip yaramazlıklar olmuş burada.
 Kadınlarımız evlerinden kaçmışlar. Neymiş,
 Bakkhos şenliklerini kutluyorlarmış!
 Dionüsos dedikleri benim tanımadığım 220
 yeni çıkma bir tanrıya tapıyorlarmış dağbaşında.

Öbek öbek kadınlar ortalarında testiler dolusu şarap.
 Gizlide kuytuda erkeklerle çiftleşirlermiş!
 Sözde Bakkha rahibelîği bunu gerektirmiş.
 Bana sorarsanız Bakkhos'a falan değil Afrodite'ye*
 çalışıyor bu kadınlar.

Birkaçını yakaladım zincire vurdurup 225
 kent hapishanesine attırdım. Bir yere kıpırdayamazlar.
 Yakalayamadıklarına gelince, anam Agaue, teyzelerim
 İno,

Aktaion'un* anası Autonoe* de var içlerinde... 230
 Onları da bulup dağdan indireceğim, zincire
 vurduracağım.

Çabucak sona erecek bu hayasız cümbüşler.

Lidya'dan, bir yabancınnın da geldiğini söylüyorlar,
 Büyücü müymüş ne! Saçları altın sarısıymuş, 235
 hoş kokulu kıvrık perçemleri varmış.
 Al yanaklıymış, gözlerinde Afrodite'nin kösnüsü

yanarmış
 Gece gündüz kadınlarımız kızlarımızla düşüp kalkıyor,
 Bakkhos gizemlerini öğretiyorum diye

onları baştan çıkarıyormuş.

Ah, bir ele geçireyim onu, şu duvarların içine kapatayım,
 bir daha sarmaşıklı kargayı* yere vurup 240
 fiyakalı saçlarını savurabilir mi bakalım...
 Kafasını gövdesinden ayıracağım.
 Bu yabancı işte, Dionüsos'la ilgili söylentileri yayan:
 Yok bir tanrıymış, yok Zeus'un baldırından yeniden
 doğmuş.

İşin aslı şu ki, Dionüsos dedikleri
 anasıyla birlikte yıldırımla yanarak öldü.
 Anası yalan söylediği, Zeus benimle yattı 245
 beni gebe kodu dediği için yaşamını yitirdi.
 Şimdi kim olursa olsun bu adam, asılmak gibi
 en ağır bir cezayı hak etmedi mi?

Alın size bir hoşluk daha. Önbilici Teiresias ve öz
 dedem 250
 bakkha rolüne çıkmışlar, sırtlarında benekli post,
 ellerinde ateş çalısı*! Gelin de bu manzaraya gülmeyin.
 Efendiler, usunuzu mu yitirdiniz? Lütfen kendinize gelin.
 Utanıyorum, sizler gibi iki piri faniyi bu yakışsız kılıkta
 görmekten.
 Dedemsen benim, at başından o sarmaşıkları, at elinden
 şu değneği.

Onu sen kandırdın değil mi Teiresias? 255
 Kuşku yok, bu yeni tanrıyı halka kabul ettirince sen onun
 resmi önbilicisi olacaksın. Kurbanlarını adaklarını
 toplayacaksın.

Ak saçlarına şükret, yoksa seni de o çlgın kadınların
 yanına gönderirdim bu rezilliklere önyak olduğun için.
 Baş döndürücü şarabın parıltısı kadın şölenlerinin bir
 parçası oldu mu
 o törenlerden hayır gelmez. Düşüncem bu. 260

KORO

Ne küstahlık, efendim, tanrılara saygı göstermeyecek
misin?

Topraktan biten adamların tohumlarını eken
Kadmos deden senin. Ona saygın yok mu?
Topraktan biten adamlardan ki, onlardan biri Ekhion*, 265
babandı senin. Kendi soyunu hor mu görüyorsun?

TEİRESİAS

Az çok mürekkep yalamış bir adama, iyi bildiği bir
konuyu ver
pek güzel konuşması işten değildir.

Senin de ağzın iyi laf yapıyor, zeki olduğun belli
ama sözlerinin içeriği hiç akıllıca değil.

Kişinin gücü küstahlıktan ve güzel konuşmaktan
ibaretse, 270

o kötü bir yurttaşır, üstelik ebleh.

Senin alay ettiğin bu yeni "daymon"
öyle güçlenecek ki Hellas'ta
sözler yetmez anlatmaya.

İki güç vardır, genç adam, insanlığın eline baktığı:
Birincisi Tanrıça Demeter,* Toprak Ana. 275

Sen onu dilediğin adla çağır. İnsanları besleyen odur.
İkincisi Semele'nin oğlu. İlkinden hiç de aşağı kalmaz.

Üzümün akıcı özünü o yarattı, insanoğluna armağan etti.
Şarapla kafayı bulur insancıklar, efkâr dağıtırlar. 280

Şarap uyku da verir onlara, bundan iyi deva bulunmaz
gündelik dertlere.

Şırl şırl akıttığımız tanrının kendisidir, 285
bizim öbür tanrılarla uzlaşmamıza aracı olur.

Onun yardımıyla insanlar erişirler dünya nimetlerine...

Babası Zeus'un bacağına sokuşturulma öyküsüne gelince...

Alay ediyorsunuz değil mi? Masalın aslı şöyle*:
Zeus bebek tanrıyla yıldırım ateşlerinden çekip Olümpos'a
götürdü.

Hera bebeği göklerden aşağı fırlatmak istedi, ama Zeus 300
bir hileyle karşılık verdi. Bunu da ancak bir tanrı
becerebilirdi.

Dünyayı çevreleyen "aither"den* bir parça kopardı,
onu bir bebek biçiminde yoğurup kıskanç Hera'nın eline
tutuşturdu.

Ama zamanla insanlar ses benzerliğinden ötürü
kimi sözcüklerin anlamını karıştırdılar.
Zeus, bebeği bacağına sokup dikti masalını uydurdular.

O geleceği gören bir tanrıdır*
Ruhuna girdiği kişinin ağzıyla konuşur.

Ares'in yetkilerinden bir bölümünü de kuşanmıştır.
Savaşta hücum hattında sıralanmış savaşçılar,
daha kargularını kaldırmadan öyle bir paniğe kapılırlar ki
Bu da işte Dionüsos'un -ve onun tayfası Pan'ın-*
insan yüreğine saldırdığı bir ürküdür.

Gün gelecek onu Delfoi* kayaların üstünde de
göreceksiniz
Parnassos* dağının çifte doruklarında ellerinde çam
çıraları
salındırarak korolarını, bir uçtan bir uca bütün Hellas'ta 309
kök salacak o.

Pentheus, kaba kuvvet beni yıldırım sanma. 310

Sayrı düşleminde kendini akıllı sanma.

Tanrıyı buyur et ülkeye, armağanlar sun.

Başına çelenek tak, şenliklere katıl sen de. 314

Gerçekten erdemli bir kadın Bakkha törenlerinde bile 315

baştan çıkarılamaz.

Bunun nedeni kadının doğasında aranmalı:

Bütün ayartmalara karşın baştan çıkmıyorsa kadın 315
o zaman derim ben ona 'erdemli kadın.'
Senin de pekâlâ hoşuna gidiyor halkın seni görmek için
saray kapıları önüne yığılması, Pentheus, Pentheus
diye 325

sana alkış tutması.

O da sanırım kıvanır onurlandırılmaktan
Ben ve Kadmos, senin gülünç bulduğun
sarmaşık çelenkleri başımızda hora tepeceğiz
ağarmış iki ihtiyar. Senin çarpık mantığına uyup
tanrılara karşı gelmeyeceğim. Sen bir büyüünün tutsağsın,
başka bir büyü de sana kâr etmez.

KORO BAŞI

İhtiyar, Foibos'u* yücelttin ya, Bakkhos'u da övmekle iyi
ettin.

O güçlü bir tanrı.

KADMOS

Ah çocuğum, Teiresias ne güzel öğütler verdi. 330
Bizden kopma! Eski törelerimizden şaşmayalım.*
Şu an aklın başında değil. Bu yeni gelen dediğin gibi
gerçek bir tanrı olmasa bile, tanrıymış gibi davran
saygıda kusur etme. Bu, sahteciliğin en şereflişi.
İşbu masal, Semeleyi bir tanrının anası gibi gösteriyor ki
bu da aile itibarımız için elbet iyi. 335

Aktaion'un acıklı akbetini biliyorsun:

Kendi tazıları onu parça parça ettiler. Niyesi?
Artemis'ten* daha iyi bir avcıyım diye övünüyordu. 340
Benzeri bir felaket senin başına gelmesin*.
Hadi, senin de başına çelenek takayım, bize katıl,
tanrıyı sen de onurlandır.

PENTHEUS

Çekin ellerinizi üstümden! Gidin, bakkhacılık oynayın!
Günahınızı bana da bulaştırmayın.
Bu rezilliği size öğreten, layığı bulacak. 345
Biri koşup gitsin şu adamın kuşları gözlediği yere...
Demirle balyosla bilicilik yuvasını yıksın, dağıtsın.
Çevrede taş taş üstünde komayın.
Takım taklavatını yele savurun.
Bu ona her şeyden ağır bir ceza olacak. 350
Herkes arasın-bütün kenti köşe bucak,
kadınlarımızı böyle bir çılgınlığın kucağına atan
aile döşeklerimizi kirleten büyüçüyü bulsun.
Bulunca da, zincire vurup getirsin buraya 355
hak ettiği biçimde taşlanarak ölecek.
Thebai'de başlattığı bu törenlere pişman olacak
(Pentheus çıkar.)

TEİRESİAS

Zavallı, ağzından çıkanları bilebilseydin. Gerçekten delisin
sen.
Daha önce de başının dikine gitmiştin*.
Haydi Kadmos, varalım, özür dileyelim şu genç
tanrıdan, 360
ülkemizi esirgesin. Sarmaşık sarılı değneğinle beni izle.
Beni dimdik ayakta tutmaya çalış. Ben de elbet seni...
Biz iki ihtiyarın tökezleyip yere düşmesi gülünç olur
hani. 365
Yine de iş olacağına varır. Zeus'un oğlu Bakkhos'a
hizmet yolundayız.
Ah Kadmos, Pentheus evine adaşı Keder'i* getirmesin.
Bu bilicilik değil, sadece açık gerçek.
Delinin biri saçmalayıp duruyor deme.
(Çıkarlar.)

KORO

- Kutsallık* ey, göğün ecesi *salını* 370
altın kanatlarınla sen
yere süzülürken
iştir misin şu Pentheus'un
kutsuz sözlerini? İştir misin
Semelen'in oğlu Bakkhos'a küfrünü*? 375
- Güzel çelenkler alınlarında
şenlik hızını aldı mı
flütün sevinciyle, kahkahalarla 380
mutluluk daymon'u* o.
- İster ışıltılı üzüm olsun tanrılar şöleninde
ister testiler* içinde şarap
insancıkların elinde.
Uyku usulca sarıp sarmalar
sarmaşık çelenkli başını
yere yaslayınca. 385
- Geriz, dizginsiz bir ağız, *karşı salını*
us yoksunluğu yol yordam bilmez,
bunun hüsrandır sonu.
- Oysa dingin, ölçülü
bir yaşam süren kişi
öteye beriye savrulmaz, 390
yerinden yurdundan olmaz.
Göksoylular* yücelerden
gözler insanların hal ve gidişini.
Çok bilmek bilgelik değildir.* 395
İnsan sınırını aşan tutku
tez tüketir ömrü,
yitirir yaşam sevincini

- Çılgın sayarım böylesini. 400
Benden söylemesi:
kötü niyetlinin kötüdür sonu.
- Kıbrıs'a gitmek istiyorum, Afrodite'nin adasına *salını*
aşk perileriErotelerin* sevincine 405
Pafos'a* götür beni.
yüz ağızlı yabancı derelerin
yağmur bilmeyen toprağa can verdiği.
- Güzeller güzeli Pieria'ya*
Esin Perilerinin yurduna. 410
kutsal Olümpos yamaçlarına.
Beni oraya götür, ey Bakkhos
şenlik alayını sür
hoy çığlıklarıyla
yüce daymon
beni oraya götür.
- zerafetin simgesi Khariteler* oralıdır.
Kösnü* orada bir şenliktir, bir orgia* 415
Bakkhalar sınırsız özgürlük içinde
sürdürür *toplulu sevişmelerini*
- Ey daymon*, ey Zeusoğlu! *karşı salını*
bayılır şenliklere şölenlere
babayığitler savaşta ölmesin diyen
Barış tanrıça Eirene'ye* aşıktır o. 420
- Dionüsos'tur armağan eden
efkâr dağıtan şarabı
ayırılmaz varsılı yoksulu,
kayırır gençliği.
Nefret eder ama

yaşamın nimetlerini hor görenlerden.

Mutluluk esenlik içre bir ömür
günler dingin, geceler neşeyle geçsin. 425

İnsan sınırını aşan tutkuların
uzak durmak iyidir.

Çoğunluk, sade yurttaşlar ne ediyor, neye inanıyorsa 430
ben de o yolun yolcusu olmak isterim.

(Nöbetçiler elleri bağlı Dionüsus'u getirirler.)

NÖBETÇİ

Pentheus, yakalayın dediğin canavarı getirdik.
Ama canavar dediğin de öyle evcilmış ki o kadar olur. 435
Kaçmak için hiçbir çaba göstermedi.

Zincire vuralım diye ellerini uysalca uzattı
Yüzü sararmadı bile. Böyle gülümseyip duruyordu.
Ellerimi bağlayıp içeri tıkn der gibi.

Uslu uslu bekledi, hiç zorluk çıkarmadı. 440
Tabii şaşırırım ben bu işe: "Ey Yabancı beni başıyla
seni tutuklamak istemezdim ama Pentheus'un buyruğu
böyle,"

dedim kendisine. Sonra başka bir şey oldu efendim, onu
da öylelemeliyim.

O kadınlar vardı ya. Hani sen toparlayıp zincire
vurdurdun,

dama kapadın. Şu din yobazları. Onların hepsi ormanlara
kaçmışlar, 445

orada dans edip duruyorlar, Bakkhos'a türküler
çığırıyorlar.

Zincirler kollarından düşü düşüverdi. Kapıların demir
dayakları

hiçbir insan eli değmeden kalkıverdi, inan olsun.

Kapılar açılıverdiler ardlarına kadar.

Efendim, bu adam tekin değil. Bizim şu Thebai'a bir
niyetle gelmiş.

Bundan öte ne olacağını düşünmek sana düşer, bana
değil 450

PENTHEUS

Çöz şunun ellerini.

(Nöbetçi emri yerine getirir.)

Kapana kısıldı bir kez, elimizden kurtulacak hali yok.
Bayağı yakışıklıymışsın. Görünüşün kadınları ayartmaya
yeter yani.

Thebai'a gelmekteki amacın da bu değil miydi?

Afili bir biçimde alnuna düşen perçemlerin 455
senin bir güreşçi olmadığını gösteriyor.

Tenin pembe beyaz. Güneşte değil gölgede dolanıyorsun
belli ki

güzel yüzünle Afrodite'nin iltifatını kazanmak için.
Hele de bakalım, memleket neresi? 460

DİONÜSOS

Övünmek gibi olmasın, çiçekli Bozdağ'dan gelirim.
İşitmişindir belki?

PENTHEUS

Sardes yakınında yücelen dağlar.

DİONÜSOS

Orası benim yurdum işte, Lidvalı'yım anlayacağın.

PENTHEUS

Niye bu törenleri Hellas'a getiriyorsun? 465

DİONÜSOS

Zeus'un oğlu Dionüsos bana böyle buyurdu.

PENTHEUS

Lidyalı bir başka Zeus mu varmış, veri tanrılar üretiyor?

DİONÜSOS

Yoo, ben sizin Zeus'unuzdan söz ediyorum Yurttaşınız

Semele eşi olmuştu onun.

PENTHEUS

Dionüsus ruhlarınızı tutsak etmek için, geceleyin
düşte mi gördü size, yoksa gözlerinizin önünde mi oldu
her bir şey?

DIONÜSOS

Onunla yüz yüzeydim. Bu törenleri bana o emanet etti.470

PENTHEUS

Törenlerin biçimi, içeriği ne?

DIONÜSOS

İnancımızı benimsemeyenlere açıklanamaz bu.

PENTHEUS

Ona tapanlar ne kazanıyorlar bundan?

DIONÜSOS

Bunu senin işitmen töreye aykırı. İşitmeye de değer hani.

PENTHEUS

Kurnazca bir yanıt. Merakımı tahrik etmek için. 475

DIONÜSOS

Hiç merak etme sen! Törenler tanrı tanımazlardan uzak
olmalı.

PENTHEUS

Dionüsus'u gözlerinle gördüğünü söylüyorsun nasıl
biryidi?

DIONÜSOS

O görünmek istediği gibi görünür işte. Burda bana söz
düşmez.

PENTHEUS

Anlaşılır bir şey söylemeden sözü kıvırdın.

DIONÜSOS

Bilgece bir söz uyuyakalır, aptalın kulağında. 480

PENTHEUS

Dionüsus'u tanıttığın ilk yer burası mı?

DIONÜSOS

Hayır, doğuda birçok ülkede insanlar bu gizemli
törenlerle dans ediyor.

PENTHEUS

İnanırım buna, doğuluların ölçütleri bizimkinden
aşağıdır hep.

DIONÜSOS

Bu konuda onlar daha üstün. Ancak âdetleri değişik.

PENTHEUS

Bu gizemli törenleri gece mi kutluyorsunuz gündüz mü?
485

DIONÜSOS

Esas geceleyin. Karanlık dinsel huşuyu pekiştirir.

PENTHEUS

Kadınlar için gece tuzaklarla doludur, saf değildir.

DIONÜSOS

Kötülük gün ışığında da işlenebilir.

PENTHEUS

Şu kaypak dilinin cezasını çekme zamanı geldi geçiyor.

DIONÜSOS

Sen de inançsızlığın yüzünden belanı bulacaksın. 490

PENTHEUS

Bakkhos'a güveniyor işte, ondan aldığı esinle
böylesine cüretli. Hiçbir sözün de altında kalmıyor.

DIONÜSOS

Cezamı söyle bakalım.

PENTHEUS

Önce senin şu hoş kokulu uzun saçlarını kırktıracağım.

DIONÜSOS

Ben bu saçları tanrı adına taşıyorum. Kutsaldır onun için.

PENTHEUS

Sonra şu türsosu ver bakayım. 495

DIONÜSOS

Alabilirsen kendin al. Dionüsos'un bu. Ben onun adına taşıyorum.

PENTHEUS

Seni hapse attıracağım.

DIONÜSOS

Tanrı istediğim zaman serbest bırakır beni.

PENTHEUS

O çılgın kadınların yanına tıklıp ona dua edince ha?

DIONÜSOS

O burada, görüyor olup biteni. 500

PENTHEUS

Nerede hani? Ben göremiyorum.

DIONÜSOS

Burada benim yanımda. Sen inançsız olduğun için göremiyorsun onu.

PENTHEUS (Nöbetçi'ye)

Yakalayın şunu. Benimle ve Thebai ile alay ediyor.

DIONÜSOS

Bakın, beni bağlamayın. Benim aklım başımda sen ise delisin.

PENTHEUS

Benim buyruklarım geçer burda seninkiler değil. 505
Bağlayın şunu!

DIONÜSOS

Sen ne ettiğini bilmiyorsun.
Kim olduğunu unutmuşsun.

PENTHEUS

Pentheus'um ben, Ekhion ile Agaue'nin oğlu.

DIONÜSOS

Pentheus keder demektir. Adın alınyazına pek uyuyor.

PENTHEUS

Götürün şunu hapsedin, atların tavrasına.

Orada bulur özlediğin karanlığı, *salını*
orada horo tepersin 510Orada hora tepersin. Hizmetindeki kadınlara gelince,
onları ya köle pazarına götürüp sattıracağım,
ya da kendi sarayımda alıkoyup dokuma işlerinde
çalıştıracacağım.

Böylece ellerini teflerden davullardan uzak tutacaklar.

DIONÜSOS

Gidebiliriz. Yazgımda olmayan hiçbir şey beni
ırgalamaz. 515Dionüsos, ki sen onun için öldü diyorsun, seni izleyecek
ve bu dinsizce davranışın öcünü alacak. Bana el sürmekle,
benim kimliğimde onu hapse atıyorsun demektir.

(Nöbetçiler Dionüsos'u götürürler. Pentheus ayrı yönden çıkar.)

KORO

Akheloos'un* kızı 520
Dirke,* tatlı bakire
Zeus'un oğlu bir günler
senin konuşun oldu,

kaynaklarında yundu.

Tanrı onu kendi ölümsüz ateşinden
çekip kurtardı, sokarken kalçasına
bebeğin adını bağırdı kulağına: 525
Dithürambos... İki kez doğan
Gel şimdi de babanın "rahmine" gir,
Bakkhos çocuk, Thebai'da
adın böyle anılacak.

Şimdi, kutsal Dirke 530
Başımda taç, ayaklarım raksta
Bakkhos şenliklerinde.
beni niye dışlıyorsun
kutsal yerlerinden?
Benden niye çekiniyorsun?
Dionüsos asmasının mor salkımları
nasıl sarıyorsa toprağını 535
belleğinden hiç eksik olmayacak
onun ürkünç adı.

-Bu ne öfke! Bu ne öfke karşı salını
O toprak soylu, ejder tohumu, Ekhion oğlu 540
Pentheus, insan değil o,
tanrılara kafa tutan azgın bir canavar.
Bakkhos'un şenlik alayındayım ya,
beni zincire vurup, zindana atacak.
Görür müsün ey Zeusoğlu Dionüsos
sözcülerinin çektiği eziyetleri?
Altın asanı* savura savura in Olümpos'tan,
günahımı* ödet bu canıye. 555
Yaban hayvanlarının sığınağı
Nüsa* Dağının neresinde, ey Dionüsos
ellerinde türsos kargıları

şenlikçilerini güdersin?
Belki Korukia* doruklarında
Ya da sık ağaçlı Olümpos korularında 560
bir günler Orfeos*, kitar ezgileriyle
ağaçları, dağ yaratıklarını büyüleyip
kendine çekmişti orda.

Ey mutlu Pieria* 565
Dionüsos tapıyor sana
korolarıyla gelip
kaynaklarında bayram edecek.
Aksios'un* deli çaylarını aşip
döne döne oynayan maynadlarıyla, 570
sular atası Lüdias'ın* insanlara
bolluk ve sevinç dağıtan ırmaklarını geçecek.
Derler, cins atların yetiştiği ovalara can veren
akarsuların en güzeliymiş. 575

(Yıldırım, gök gürültüsü. Bütün salme sarsılır.)

DİONÜSOS (İçerden)

Hey,
işitin beni, kulak verin sesime
Hoy Bakkhalar, hoy Bakkhalar!

BAKKHALAR

Kim var orada. Bana seslenen kim? Dionüsos, sen misin?

DİONÜSOS

Hey, hey benim ben. 580
Semele'nin, Zeus'un oğlu.

BAKKHALAR

Hoy, hoy, efendimiz, efendimiz
Gel, şenlikçilere katıl. Oy Bakkhos, bakkhos! 585

DİONÜSOS

Derinden sars toprağı, ürkünç Deprem* titanı.

(Koro, ünlemleri sahne üstündeki devinimleriyle depremi, yangını yaşatır.)

KORO

- Aaa, Aaa!
- Pentheus'un sarayı yıkıldı yıkılacak.
- Dionüsos da içinde.
- Onu kutsayalım.
- Taparız biz ona. 590
- Taş sütunlar nasıl kaykıldılar, gördün mü?
- Dionüsos'un utku çığlıkları bu!

DİONÜSOS

Yıldırım alevini canlandır. Yakalım, yakalım Pentheus'un evini. 595

KORO

- Aaa! Aaaa!
- Bakın, görün, Semele'nin kutsal gömütü çevresinden nasıl fıskırıyor alevler! 600
- Titreyen gövdelerimizle kapanalım önünde
- Ey Mainadlar, gelen Zeus'un oğlu
- Bu saraya lanetler yağdıra yağdıra.

DİONÜSOS (Saraydan çıkar)

Asyahlı* kadınlar. Bu olup bitenler, çok mu ürküttü sizi? yerlere kapandınız? Bakkhos'un Pentheus'un evini nasıl sarstığımı gördünüz, duydunuz. 605

Hele doğrulun, toparlayın kendinizi, titreyip durmayın karşımda, sakın olun.

KORO

Ah şenlik alayımızın ışığı. Bizi koyup gittin sandım. Kendimi birden öyle yalnız, öyle boşlukta hissettim ki.

DİONÜSOS

Beni götürüp Pentheus'un zindanına atıklarını görünce korktun ha? 610

KORO

Nasıl kapılmayım? Senin başına bir hal gelseydi bana kim sahip çıkardı? Ama o zalimin elinden sen nasıl kaçıp kurtuldun?

DİONÜSOS

Kolayca, kimsenin yardımı olmadan.

KORO

Ellerini kollarını bağlamamış mıydı? 615

DİONÜSOS

Onu fena aldattım. Elim kolum bağlı sanıyordun. Oysa elininin ucuyla bile bana dokunmuş değildi. Hep bir yanılığ içindeydi*. Beni kapamak için götürdükleri

ahırda bir boğa buldu. Kemendi o boğanın ayaklarına dizlerine atıp onu yakalamaya çalıştı. Öfkeyle soluyor, kan ter içinde dudaklarını ısıriyordu.620 Bense bir yanda oturmuş sakince onu seyrediyordum. İşte tam bu sırada Bakkhos geldi, sarayı sarsmaya başladı. Anasının gömütü üstündeki ateşi azdırdı. Pentheus alevleri görünce saray yanıyor sanıp bir oraya bir buraya koşarak hizmetçilere su* taşımaları için 625

emirler yağdırıyordu. Hepsi çanlarını dişlerine takmış çabalıyordu, ama bir hiç için. Boşuna zahmet! Derken benim kaçtığımı sandı. Yangın söndürme işine boş verdi.

Kara kılıcını çekip sarayın içine daldı. Ama bana öyle geliyor ki Bakkhos bir görünç* yarattı oracıkta,

tıpatıp bana benzeyen bir fantom* yani Pentheus onun üstüne atladı, kılıcını ısıltılı boşluğa* sapladı. Akli sıra beni boğazlıyordu. Sonra Bakkhos onun başına başka belalar sardı.

Zindanı* yıkıp yerle bir etti. Her şeyi parçaladı. 630
Ama Pentheus en çok beni elinden kaçırdığına yanmalı.
Yorgunluktan kılıcını elinden düşürdü. Bitkin yere serildi.
Sadece bir insan olduğu halde bir tanrıyla 635
savaşmaya kalkışmanın sonu. Ben saraydan usulca

sıyrıldım,
işte buradayım, sizin yanınızda. Pentheus'tan korkum yok
Ah, çizme sesleri geliyor kulağıma, birazdan çıkıp gelirim
buraya.

Bütün bunlardan sonra ne diyebilir ki bana.
Tüm öfkesiyle gelsin. Ben onun hakkından gelirim 640
Alçakgönüllü bir umursamazlık, bilgeliğin bir başka
ölçüsü*.

PENTHEUS (Yülgün girer)

Rezalet! Yabancı kaçmış. Az önce ellerini kollarını
sımsıkı bağlayıp hapsedmiştik.
A, a, herif burada. Ne iştir bu? 645
Evimin önünde dikilmiş duruyorsun? Nasıl kaçtın?

DİONÜSOS

Ayağını denk al! Öfkene dingin yürümeyi öğret.*

PENTHEUS

Zincirlerinden sıyrılıp buraya nasıl geldin?

DİONÜSOS

Sana söylemedim mi -ya da sen işitmedin mi- birinin
beni kurtaracağını?

PENTHEUS

Bir garip söz üstüne bir başka garip söz ediyorsun.
Kimmiş o 650

DİONÜSOS

İnsanlar için üzüm salkımları yüklü asmayı yaratan.

PENTHEUS

DİONÜSOS

Dionüsos'un onurunu incitiyorsun..

PENTHEUS

Emrediyorum, bütün kent kapılarını kapayın!

DİONÜSOS

Hah, tanrılar duvarların üstünden geçemez mi
sanıyorsun?

PENTHEUS

Kurnazsın, ama bana sökmez kurnazlığın. 655

DİONÜSOS

En önemli konuda kafam işliyor ya!
Ama sen, dağlardan koşup gelen
şu sığırtmacın* sözlerine kulak ver önce.
Beklerim ben seni, kaçmıyorum.

SIĞIRTMAÇ

Pentheus, Thebai ülkesinin başbuğu, 660
karın eksik olmadığı Kithairon'dan geliyorum.

PENTHEUS

Telaşla getirdiğin haber ne?

SIĞIRTMAÇ

Bakkhaları gördüm, evlerinden yalınayak kaçan
o esrik kadınları. Yaptıkları ürkünç olduğu kadar 665
olağanüstü işleri sana ve kente anlatmak isterim.
Ama önce söyle, her şeyi olduğu gibi mi anlatayım,
yoksa dilimi tutup kısa mı keseyim? Senin ani parlayan
öfkenden

sert mizacından öyle korkuyorum ki, Kralım.

PENTHEUS

Rahat konuş, benden korkmana gerek yok.

Dürüst yurttaşlara kızmak hakka sığmaz.

Bakkhaların ettikleri nice kötüyse
bu adama vereceğim ceza onca büyük olacak. 675

Kadınları bu rezilliklere kıskırtan o çünkü.

SİĞİRTMAÇ

Güneşin ilk ışınları dünyayı ısıtmaya başlarken
sığırlarımız otlaya otlaya yamaçlara sarmış,
Thebai'nin son evlerini arkamızda bırakmıştık.
Üç bölük şenlikçi kadın gördüm. 680

Birinin başını Autonoe* çekiyordu,
Agaue ikinci bölüğün, İno* üçüncünün.
Hepsi hora tepmekten bitkin düşmüş uyuyordu.

Kimi sırtlarını çamlara yaslamış,
kimileri yerde meşe gazeline serilmiş, 685
ama hepsi de edepli bir şekilde. Öyle senin dediğin gibi
şarapla flüt sesiyle kendinden geçmiş
şehvet azgını karılar gibi değil.

Derken efendim, senin anan
- bizim sığırların ayak seslerini, böğürtülerini işitmiş
olmalı ki-

Bakkhaların arasından yekindi, bir ünledi:
'Bakkhalar!' Kadınlar gözlerindeki ağır uykudan
silkinip 690

ayağa fırladılar. Görmeye değer bir güzellikti.
Genç kadınlar, yaşlı kadınlar, aralarında henüz
evlenmemiş kızlar,

Önce saçlarını çözdüler açtılar, ceylan postlarına
büründüler, 695

Ve yüzlerini yalayan yılanları ötelere berilerine sardılar.
Kiminin kâracalar vardı kucaklarında, kiminin yırtıcı
kurt encikleri.

Ak sütleriyle emziriyorlardı onları. Bunlar bebelerini
evlerinde komuş,
memeleri süt dolu genç annelerdi. 700

Sonra sarmaşık çelenklerini, meşe yaprağı taçlarını
geçirdiler başlarına.

Kızlardan biri kargısını saplayınca kayaya
güldür güldür su kaynamasın mı sana.
Öbürü ateş çalsını* çalınca toprağa,
kudretten şarap fıskırdı. 705

Yeri tınaklarıyla kazınca da süt çıkıyordu.
Türsoslardan* bolca bal damlıyordu.
Bunları görmek için orada sen de olmalıydın
Horladığın bu tanrıya dualarla yaklaşırdın.

Biz sığırtmaçlar, çobanlar tanık olduğumuz bu tansıkları
konuşmak tartışmak için toplandık. 715

Kentte aylak dolaşmayı seven, iyi de konuşan bir bey
bize bir nutuk çekti: "Dağ yamaçlarında yaşayan sizler,
Kralımıza elbet hizmette bulunmak istersiniz
Pentheus'un anası Agaue'yi bu Bakkha törenlerinden
kurtarmalyız. 720

Bize, doğru konuşuyor gibi geldi.
Sık ağaçlar arasına gizlendik.

Bakkhalar belli zamanda türsосу havada sallayıp
şenliği başlattılar.

(Sığırtmaç'ın sözleri ses etkileriyle pekişir.)

Bir ağızdan Bakkhos, Bakkhos diye çığırmaya başladılar.
Bütün dağ onlarla birlikte Bakkhos diye ünledi.
Bakkhos, Zeus oğlu Bakkhos! 725

Şenliğe hayvanlar da katıldı,
oradan oraya hızla koşmaya başladılar.
Agaue benim gizlendiğim yerin yakınından geçiyordu,
pusudan çıktım onu yakalamaya çalıştım. Bir bağırdı: 730

'Benim tezâyaklı tazıların. Bu adamlar bizi avlamaya
gelmişler
Kargılarınıza davranın. Beni izleyin!' Karşı koymayıp
kaçtık,

Bakkhaların elinde parçalanmaktan kurtulduk. 735

Bu sefer, çıplak elleriyle Bakkhalar, çayırdaki otlayan mala
saldırdılar.

Görecektin, kadınlardan biri nasıl besili bir danayı
böğürte böğürte bacaklarını ayırıp parçaladı. 740

Hayvancığın kaburgaları, toynakları nasıl oraya buraya
savruldu,
kanlı et parçaları çam dallarında asılı kaldı. 745

Çelmeler atıp yere yıktılar azgın boğaları
keskin sivri boynuzlarından hiç korkmadan.
Bir sürü kadın, bir göz kırpmı sürede, Kralım
kaç parça et kopardılar hayvandan.

Koşmuyor, uçuyorlardı adeta kuşlar gibi
Asopos* ırmağının suladığı ovada -ki Thebai kentini 750
bu ova besler.

Kithairon dağının yamaçlarındaki Hüsiat* ve Eruthrai*
yerleşimlerini
kasıp kavurdular. Evlerin talanını sırtlarında omuzlarında
taşıdılar. 755

Tunçtu demirdi, iplerle bağlı bile değil.

Saçlarını ateş sarmıştı ve ateş onları yakmıyordu.
Aramızdan bazıları Bakkhaların saldırısına karşı
silaha sarıldılar. Dehşetli bir sahneydi, Kralım. 760

Mızrakların sivri temrenleri kanatmıyordu kadınları
Oysa Bakkhaların savurdıkları kargular-türsöslar
yaralıyordu erkekleri. Sonunda bizimkiler yüzgeri
kaçtılar.

Kadınlar erkekleri yenmişti. Belli ki bir tanrı vardı
içlerinde.

Sonra işe başladıkları yere döndüler. 765

Tanrının onlar için fıskırttığı su kaynaklarına geldiler.

Üstlerindeki başlarındaki kanları yıkadılar.

Yılanlar da yalayarak yüzlerindeki kan pıhtılarını
temizlemeye yardım etti.

Bu tanrı, kimse o, ülkeye kabul et, Kralım.
Birçok konularda güçlü. Hakkında şunu da
söylüyorlar, 770

ben işittim.
Ölümlülere keder dağıtan şarabı ihsan etmiş.
O yoksa, Kıbrıs* aşk tanrıçası da yok deriz.
Ne de insanlara sevinç veren başka üstün varlıklar.

KORO BAŞI

Sen Kralısın ya, rahat konuşamıyorum, korkuyorum 775
Yine de Dionüsus'tan büyük tanrı yok diyeceğim.

(Sığırtmaç çıkar.)

PENTHEUS

Yürüyen bir yangın gibi bu Bakkhos belası
Hellas halkı bizi çok ayıplayacak.
Hiç gecikmemeliyiz. Elektra kapılarına koşun. 780
Bütün hoplitler* süvariler savaş nizamına girsin.
Mızrak-kalkan erleri, katı yay çeken okçular hazır olsun
şimdi.

Bakkhaların üstüne yürüyeceğiz. İş gerçekten çığırından
çıktı. 785

Kadınların elinde bu durumlara düşecektik ha!

DIONÜSUS

Benim sözlerim seni ikna edemeyecek, Pentheus.
Bana yaptığın haksızlığa karşı yine de
sana şunu öğütlerim: Bir tanrıya karşı savaşmaya kalkışma.
Kendine gel. Bakkhos, ohoy çığlıklarıyla ünlettikleri
dağdan 790

Bakkhaları indirmene izin vermeyecek.

PENTHEUS

Bana akıl öğretme! İpten zincirden kurtulduğuna şükret.

Yoksa seni yeniden mi cezalandırayım istersin?

DİONÜSOS

Yerinde olsaydım karşı koymak yerine, 795
ona kurbanlar sunardım.

PENTHEUS

Gerçekten de kurban sunacağım. O kadınları
Kithairon korularında kılıçtan geçireceğim.

DİONÜSOS

Hepiniz kaçacaksınız. Onursuz bir şekilde
Bakkhalar türsolarıyla senin tunç kalkanlarını
tersyüz edip önlerine katınca.

PENTHEUS

Bu yabancıyla başetmek güç. İçerdayken de
dışardayken de 800
kendi bildiğini okuyor, susmuyor.

DİONÜSOS

Dostum, durumu onarmak hâlâ mümkün.

PENTHEUS

Ne yaparak yani? Kölelerimin kölesi olarak mı?

DİONÜSOS

Ben bu kadınları silahsız buraya getiririm.

PENTHEUS

Ah, bana karşı kurnazca bir düzen yinel 805

DİONÜSOS

Öyle deme, ben seni kurtarmak istiyorum, kendi
yöntemimle

PENTHEUS

Onlarla işbirliği içinde sin, bu ülkede sonsuzca Bakkha
törenlerini yerleştirmek için.

DİONÜSOS

İşbirliği içindeyim doğru, ama bir tanrıyla işbirliği bu.

PENTHEUS

Şurdan benim silahlarımı getirin. Sen de kes konuşmayı.

DİONÜSOS

Aaa! 810

(Uzunca bir susmadan sonra yepyeni bir yaklaşımla.)

Onların dağda neler yaptıklarını görmek istemez
miydin?*

PENTHEUS

Çok isterdim doğrusu, bu zevk için de sayısız altın
ödedim sana.

DİONÜSOS

Böyle bir arzu nereden geldi?

PENTHEUS

Onların şarapla sarhoş olduklarını görmek bana acı
verecek olsa da-

DİONÜSOS

Zevk de verse acı da verse, görmek istersin, değil mi? 815

PENTHEUS

İnan ki isterim. Çamların altında sessizce oturup
onları izlemek mümkün olsaydı.

DİONÜSOS

Görünmeden de gelsen, anlar, izini sürerlerdi senin.

PENTHEUS

Ben de açıktan açığa çıkarım karşılarına. Dediğin doğru.

DİONÜSOS

Öyleyse gidiyor muyuz, bu geziye var mısınız?

PENTHEUS

Süratle beni oraya götür. Geciktığımız her dakikayı
senden bilirim. 820

DİONÜSOS

Önce incecik pamuk fistanlar giyeceksin.

PENTHEUS

Neden gerekiyor bu? Ben erkeğim, niye kadın kılığına
girecekmişim?

DIONÜSOS

Orada seni erkek kılığında görürlerse öldürürler.

PENTHEUS

Yine haklı çıktın. İş kurnazlığa gelince ustasın.

DIONÜSOS

Bana bu akılları veren Dionüsus'tur. 825

PENTHEUS

Akil iyi de, nasıl uygulayacağız?

DIONÜSOS

İçeri girip giydireceğim seni.

PENTHEUS

Ne tür giysiler? İlle kadın giysileri ha? Yok, utanırım.

DIONÜSOS

Maynadların gösterilerini seyretmekten vazgeçiyorsun
demek?

PENTHEUS

Ne giydireceksin bana? 830

DIONÜSOS

Dur hele, şu saçlarını çözüp omuzlarına dökelim.

PENTHEUS

Ondan sonra ne kılığa gireceğim?

DIONÜSOS

Topuklarına değin ince bir fistan ve başına bir hotoz.

PENTHEUS

Başka, aksesuar?

DIONÜSOS

Eline bir tûrsos, sırtına bir ceylan postu, ak yünlerle
benekli. 835

PENTHEUS (Yine direnir)

Yoo, ben kadın giysileri istemiyorum.

DIONÜSOS

O zaman da Bakkhalarla savaşmak zorunda kalırsın.
Bu da kan dökmekle olur.

PENTHEUS

Doğru. Önce gidip yörede bir keşif yapalım.

DIONÜSOS

Kötü amaçlı bir işte bile kötü araçlar kullanma.

PENTHEUS

Millet beni görmeden kentın içinden nasıl geçeceğim? 840

DIONÜSOS

Tenha yollardan geçeriz, ben sana kılavuzluk ederim.

PENTHEUS

Bakkhaları kendimize güldürmeyelim de ne yaparsak
yapalım.

Girelim, neyin en iyisi olduğunu içerde düşünürüm.

DIONÜSOS

Hay hay, ben her halde hazırım.

PENTHEUS

Ya silaha sarılacağım ya senin dediğini yapacağım. 845

DIONÜSOS

(Dionüsus serpmeye atar gibi.)

Kadınlar, adam ağma düştü düşecek. 848

Bakkhaların arasına karışıp, hak ettiği ölümü bulacak. 847

Dionüsus, bundan ötesi senin işin.

Hiç de uzakta değilsin, cezasını ver gitsin.

Önce aklını başından al, hafiften delirt onu. 850

Akıllı uslu, kadın kıyafetine girmek istemez elbet.

Usun dizginleri gevşeyince giyer entariyi.

O dehşet dolu tehditlerinden sonra

kentın içinden geçireceğim onu kadın kılığında 855

Thebai halkı önünde gültünç düşüreceğim.

Hadi, ben gidip Pentheus'u giydireyim

Hades'i* boylayacağı fistanla.

Annesi boğazlayacak onu.

Sonda öğrenecek Zeus'un oğlu

Dionüsos'un bir tanrı olduğunu: 860

İnsanları çok ama çok seven, ama öylesine de
ürkünç olabilen bir tanrı*.

(Dionüsos da saraya girer.)

KORO

Geceler boyu sürecekle Bakkha şenliklerinde *salını*

ak ayaklarımla tepineceğim yine

başımı savurup çiğli havada. 865

Ağlardan, tuzaklardan 870

kurtulmuş ceylan

avcının tazıların şamatasından

rüzgâr hızıyla o korkulu

kaçıp kovalamadan sonra...

ırmak boyunca ovalarda

sıçrar oynar ya,

yeşil çayırların sevincinde.

canını atar ya

insan uğrağı olmayan 875

koruların kuytusuna,

yaprak gölgelerine

ben de öyle.

Hüner nedir? Tanrıların hangi bağışı

'Düşmanımın kellesi pençemde'

duygusundan daha tatlı? 880

Güzel olan hep sevilir.

Ağır ağır devinir tanrısal güç *karşı salını*

ama şaşmaz hükmünü yürütür.

Sağduyudan sapana 885

doğru yolu gösterir.

Çılgın bir yanılgı içinde

tanrıları hiçe sayan

aymazları uyarır.

Gizlenir türlü renkler biçimler içre

uzun zamanların adım adım

geçmesini bekler de

pusudan avlar inançsız.

890

Hiçbir eylem, düşünce

yerleşmiş yasaların

sınırını aşamaz.

Kudreti tanımanın

895

pek ucuzdur bedeli.

Zamanın efendisi,

doğadan alır gücünü

Alışlagelmıştır,

eskil çağlardan beri.

(Nakarat)

-Hüner nedir? Tanrıların hangi bağışı

'Düşmanımın kellesi pençemde'

900

duygusundan daha tatlı?

Güzel olan-hep sevilir.

Ne mutlu, kar kış fırtınalı

denizlerden sağ esen,

limana sığınana.

Ne mutlu belaların üstesinden gelene.

zenginlik ve güç yarışında

biri öbürüne üstün gelir

şu ya da bu biçimde

Binlerce başka kişi

binlerce umudun ardında. 910
Kimi mutlu sona erer,
kimi düşkünlüğü içinde

Ben gerçekten mutlu derim
günlük sevinçlerin hakkını verebilene.

DİONÜSOS (*Alaycı*)

Gel Pentheus, değil mi ki sen
görülmemesi gereken şeyleri görmeye,
yapılmaması gereken şeyleri yapmaya can atıyorsun,
sarayın önünde 'arzu endam' et.
Çılgın kadın maynadların kılığına büründün 915
annenir ve onun Bakkha tayfasını gözetlemeye hazırsın
Kadmos'un kızları gibisin.

PENTHEUS

İki adet güneş görüyorum, ve iki Thebai kenti
her birinin surları yedişer kapılı*.
Sen de boğaya benziyorsun, başında boynuzların. 920
Az önce de hayvan mıydın? Boğa değilsen ne olayım!

DİONÜSOS

Tanrı bize yol gösterecek. İlk içerlemişti bize,
ama barıştık. Şimdi görmem gerektiği gibi görüyorsun.

PENTHEUS

Kime benzedim söylesene? Tıpkı teyzem İno değil
miyim 925
şöyle durunca? Yoksa anam Agaue mi diyorsun?

DİONÜSOS

Sana bakınca onları görür gibiyim. Ama şu perçemin
kaymış biraz, çelengin altına tutturmuştum.

PENTHEUS

İçerde Bakkhalar gibi tepindim ya, saçım ondan dağıldı.930

DİONÜSOS

Senin nedimen sayılıyım. Düzeltelim. Dik tut başını.

PENTHEUS

Ha ya düzeltiver. Sana güveniyorum.

DİONÜSOS

Kemerin de çözülmüş. Sonra eteklerin dökümü 935
ayaklarına düşümü hiç düzgün değil.

PENTHEUS

Haklısın, hele sağ ayağıma çarpık çurpuk iniyor etek.
Öbür ayağıma... eh, düzgün sayılır.

DİONÜSOS

Senin en iyi dostun olduğumu teslim edeceksin,
Bakkhaları en uslu akıllı halleriyle gördüğün zaman.940

PENTHEUS

Türsosumu sağ elimde mi tutacağım yoksa
sol elimde mi, Bakkhalara daha çok benzemek için?

DİONÜSOS (*Gösterir*)

Sağ elinde tut ve sağ ayağını attıkça sağ elle ilerle.
Aklının düzeldiğine sevindim. 945

PENTHEUS

Bütün Kithairon'u, kayaları Bakkhalarıyla birlikte
omuzlarımda taşıyabilir miyim dersin?

DİONÜSOS

İstersen taşırsın elbet. Daha önce aklın başında değildi.
Şimdi çok iyisin.

PENTHEUS

Kaldıraçlar falan götüreceksin miyiz dağı yerinden
oynatmak için 950

Yoksa ellerimle mi kavrayıp omuzlayacağım dorukları?

DİONÜSOS

Ama Nümfaların* Panın* ve kavalcı tayfasının
kutsal yerlerini dağıtma.

PENTHEUS

İyi söylersin. Kadınları zor kullanarak yola getirmek
yanlış. 955

Çam ağaçları arasında gizleneceğim.

DİONÜSOS

Gizleneceksin, uğrun uğrun yanlarına sokulup
Maynadları dikizleyeceksin.

PENTHEUS

Umarım ağaçlıklar arasında seviştikleri döşekleri koyup
uçmazlar

Pusuyu sezen kuşlar gibi.

DİONÜSOS

İşte gözetmen gereken en önemli şey. Onlara baskın
vereceksin. 960

kendin bir baskına uğramazsan tabii.

PENTHEUS

Thebai içinden geçirerek götür beni. Bu serüvene
çıkma yürekliliğini gösteren tek erkeğim.

DİONÜSOS

Ülke hayrına kafa yoran tek kişi sensin.
Böyle olunca da güç sınavlar bekliyor seni. 965

Beni izle. Ben oraya sağ esen götüreceğim seni.

Bir başkası geri getirecek.

PENTHEUS

Annem. 968

DİONÜSOS

Herkese örnek olacak.

PENTHEUS

Ben de onun için geliyorum.

DİONÜSOS

Taşınacaksın buraya-

PENTHEUS

Görkemli bir biçimde.

DİONÜSOS

Annenin kollarında..

PENTHEUS

Kendim gelemeyecek kadar aciz miyim?

DİONÜSOS

Benimki bir benzetme canım.

PENTHEUS

Bunu hak ediyorum.

970

(*Pentheus çıkar.*)

DİONÜSOS

Sen insanların yüreğine yılgınlık salmışsın.

Varacağın yolun sonu, pek korkulu olacak.

Bu ün senin başını göğe erdirecek.

Açın kollarınızı Agaue, ve kızkardeşleri

sizler, Kadmos'un kızları.

Bu genç adamı savaş alanına getiriyorum

975

'Ben' ve Dionüsos yengiyle çıkacağız.

'Olaylar' gösterecek bundan sonra olacakları.

(*Dionüsos da çıkar.*)

KORO

Koşun, ey çılgınlığın tezayak tazıları

salını

Koşun, Kadmos kızlarının

şenlik yeri o dağa.

Esrik kadınları sal üstüne

Bu kadın taklidine çıkmış deli

980

gözetleyecek onları aklı sıra.

(*Birden dingin.*)

Önce, annesi görecek onu

yuvarlak bir kayanın, ya da bir ağacın

üstüne tünemiş:

'Bu dağlar serserisi kim?' diye soracak. 985
Thebai kadınlarını gözetlemeye gelmiş?
Kadından doğmuş olamaz:
Bir kancık aslan ya da bir Libya gorgonu* 990
doğurmuş olabilir onu.

Adalet görünsün, yürüsün
elinde kılıcıyla, kessin boynunu
bu tanrı tanımaz, yasa tanımaz, hak tanımaz
topraktan doğma Ekhion oğlunun. 995
-Küstah bir eda, yol yordam bilmeden
gizem şenliklerini izlemeye geliyor.
Sanıyor ki başa çıkabilecek
Sapkınlığı sağaltacak tek deva: Ölüm. 1000

İnsanın kendin bilmesi
erinçli bir yaşam demektir.

Benden uzak olsun muzır fikirler
onları usumda yok ederim gider.

Daha güzel amaçlara ulaşmalıyım
dinginlik içinde aksın yaşamım. 1005
Sabahtan akşama saf bir ruhla
iyiyi güzeli aramalıyım.

Tanrıları yüceltip
haksız eylemlerden uzak durayım.

Adalet görünsün, yürüsün
elinde kılıcıyla, kessin boynunu 1010
bu tanrı tanımaz, yasa tanımaz, hak tanımaz
topraktan doğma Ekhion oğlunun

-Bir boğa gibi görün
çok başlı bir ejder ol istersen

ya da ateş soluyan bir aslan.
Haydi Bakkhos, gülümseyerek 1020
at kemendini Bakkha avcısının boynuna
Bir kez ölüm saçan maynadların
arasına düştü ya.

(Ulak girer.)

ULAK

Ah, bir günler bütün Hellas'ın en mutlu soyevi
Yılan* ülkesinde ejder dişlerini ekip, topraktan
bir ulus devşiren Sidoniali* ihtiyarın sarayı. 1025
Öyle acıyorum ki sana.

KORO BAŞI

Ne var? Bakkha şenliklerinden bir haber mi getiriyorsun?

ULAK

Ekhion'un oğlu Pentheus öldü. 1030

KORO

Efendimiz Dionüsos yüce bir tanrı olduğunu gösterdin.

(Koro'dan sevinç çığlıkları)

ULAK

Nasıl böyle konuşursun? Ne demek oluyor bu?

Efendimin ölümüne sevindin mi, be kadın?

KORO

Eh, bir yabancıyım ben, ve şu barbar çığırsımlarımla
alkış* tutarım tanrıma. Saklanacak köşe bucak
aramayacağım artık, zincire vurulmak korkusuyla. 1035

ULAK

Thebai'da erkek kalmadı mı sanıyorsun?

KORO

Dionüsos, Dionüsos'tur, Thebai değil

bana buyuran.

ULAK

Seni anlıyorum da, başkasının felaketine

sevinmek yakışık almıyor. 1040

KORO

Söyle bana, nasıl bir ölümle öldü
bu hak tanımaz, kötülük kumkuması adam?

ULAK

Şu Thebai kentinin son evlerini arkamızda bırakıp
Asopos suyunu aşmış, Kithairon yamaçlarına sarmıştık 1045

Pentheus ve ben -ben çünkü efendimin hizmetindeydim-
o yabancı da bizim kılavuzumuzdu.

Ayaklarımız sessiz, biz dilsiz. Seyredelim ama
görülmeyelim. 1050

Önce otlak bir kayranda mola verdik.

Oradan işte Maynadları gördük:

Derin bir koyakta, akar suyun üstünde
yeşil-kara yükselen o selvilikte.

Harıl harıl ellerindeki hoş işlerle uğraşıyorlardı.

Kimi hırpalanmış türsosunu onarıyor,
sarmaşıkları özenle sarıyordu. 1055

Kimi yulardan kurtulmuş taylor gibi özgür,

Bakkha türkülerini çığıyordu,

Zavalı Pentheus iyi göremiyordu:

'Yabancı biz nerede isek, seçemiyorum çılgın kadınları

Yamaçta şu selviye tirmanırısam

görürüm onların cümbüşlerini.'

O zaman inanılmaz bir şey oldu işte. Yabancı

en uzun selvilerden birini yay gibi eğip,

-kalemi ipliğin ucuna bağlayıp pergel yaparlar ya

aynen öyle. Bu insanın yapabileceği bir şey değildi-

Pentheus'u üst dalların üstüne kondurup 1070

ağacın gövdesini sıvazlayıp bırakıverdi, hoop,

efendim yükseldi göğe.

O an işte Maynadları gördü, Maynadlar da onu.
Yabancı gözden yitti, Dionüsos'un sesi ünledi:
'Kızlar, bu genci getiriyorum önünüze.
Sizi, beni ve kutsal törelerimizi aşağılayan bu zındığı. 1080
Öcünüzü alın ondan.' Bunları söylerken de
gizemli bir ateş sütunu yükseldi yerden.
Hava dingin, yaprak kımıldamıyor koruda.
Tek canlı sesi yok doğada. Ama Bakkhalar önce
pek iyi işitmemiş olmalı bu sesleniş. 1085
Yerlerinden sıçradılar, gözleriyle araziye taradılar.
Bakkhos yeniden haykırınca Kadmos kızları 1090
tanrının sesini seçtiler, buyruğunu anladılar..
Yekindiler, annesi Agaue onun kız kardeşleri ve öbür
Bakkhalar
korunun içinden, çavlanlar, kayalar üstünden sekip
sıçrayıp,

bir güvercin sürüsü gibi uçarcasına.
Tanrı esiniyle çıldırmışlar. Efendim ağaç üstünde ya,
onlar da yüksekçe bir kayalığın üstüne tırmandılar.
Taş yağdırmaya başladılar. Kimileri selvi dallarını ok
gibi fırlatıyor,
kimileri kargılarını savuruyor. Ama boşuna,
tutturamıyorlar.

Ağacın tepesinde tünemiş Pentheus. 1100
Acınası bir tutsak gibiydi. Bu kez Bakkhalar meşe
dallarını koparıp

ağacın köklerini kazmaya çabaladılar.
Bu da sonuç vermeyince Agaue seslendi: 1105
'Gelin çepeçevre sarılın ağacın gövdesine.
Bu canavarı mutlak avlamalıyız.
Yoksa tanrı danslarının gizini açıklayacak**
Ağacın gövdesine böyle sayısız el kol yapışınca
köklediler, toprağından söktüler.

Selvinin tepesinden küt diye yere düştü Pentheus.
 İştihaliydiniz, haykırışlarını çırpınışlarını.
 Sonunun yakın olduğunu biliyordu. Annesi vardı üstüne
 önce
 kurban törenini başlatan bir rahibe gibi.
 Pentheus başından çelengini takıları attı, annesi onu
 tanısın diye 1115
 yanaklarına dokundu: 'Ben senin oğlunum anne.
 Oğlun Pentheus'um, Ekhion'un evinde doğurduğun.
 Bana acı anne, benim günahlarım yüzünden 1120
 sen öldürme çocuğunu.'

Ağzı köpükler içindeydi Agaue'nin, gözleri yuvalarından
 uğramış,
 Bakkhos cezbesine kapılmış, usu başından gitmiş,
 sol elini kavradı avının, ayağını böğrüne dayadı, kanırdı
 Kendi kol kuvvetiyle yapıyor değildi bunu, 1125
 tanrının ona verdiği bir gücü.
 Zavallının kolunu omuzbaşından kopardı.
 İno da öbür yanında vahşice vücudunu paralıyordu.
 Autonoe ve öbür Bakkhalar da öyle, 1130
 azgınca saldınyordu. Bir feryad, bir uğultu.
 Son soluklarıyla inliyordu zavallı.
 Beri yanda Bakkhaların yengi haykırışları.
 Biri bir kol koparıp götürdü, öbürü ayağını pabucuyla.
 Kaburgalarını sıyırdılar. Kan ıslak elleriyle
 Pentheus'un parçalarını birbirlerine atıp oynadılar. 1155
 Gövdenin bir parçası şurda, bir parçası ötede kayalıkların
 dibinde.
 Bir parçası yeşil korunun derinliğinde.
 Ara ki bulasın!

Anası elleriyle kopardı, kargının ucuna geçirdi kelleyi 1140
 Sanıyor Kithairon'da avladığı dağ aslanının başı
 Kız kardeşlerini Maynad cümbüşleri içinde kodu.

Zavallı avının kan-sevinci içinde
 buraya kente koşuyor, Bakkhos'a 1145
 av arkadaşım, yoldaşım, ustam
 diye seslene seslene
 Ne var ki gözyaşlarına boğacak onu,
 yengiyile elinde taşıdığı.
 Agaue evine dönmeden
 ben bu acının uzağında olayım.
 Biz ölümlüler için en akıllıca iş sanırım
 tanrılardan korkmak, onları saymak olmalı. 1150
 (Ulak çıkar.)

KORO

Bakkhos şanına hora tepelim
 Eski yılın soylu Pentheus'un
 felaketi kutlu olsun. 1155

Kadın giysilerine büründü
 Ateş çalısı* bir kargı elinde
 Hades'in* öz simgesi.
 Bir boğa* gönderdi onu
 Yokluk yolculuğuna.

Thebaili* Bakkhalar, 1160
 bu tören şanla şerefle
 ama gözyaşlarıyla sona erecek.

Ne hoş bir oyun olmalı
 oğlunun kesik başını
 savura savura koşmak,
 kolları evlat kanıyla ıpslak!

KORO BAŞI

Ama bakın, Pentheus'un annesi Agaue. 1165
 Vahşi gözleriyle buraya evine koşuyor.
 Bakkhos şenliklerinin tanrısına selam, hoş geldin.

(Agaue, tirsosun ucunda oğlunun kesik başıyla girer.
Sevinçle onlara gösterir.)

AGAUE

Asyalı Bakkhalar! 1168

KORO

Bana ısrarla ne göstermek istiyorsun. Ah!

AGAUE

Dağdan yeni kesilmiş bir asma dalı 1170
çünkü avımız uğurlu geçti.*

KORO

Görüyorum. Şenliğimize hoş geldin.

AGAUE

Onu ağsız tuzaksız yakaladım, aslan yavrusu. 1175
Bak işte, gör.

KORO

Hangi yazıda yabanda?

(Sözler çakıştır.)

AGAUE

Kithairon'da—

KORO

Kithairon mu?

AGAUE

Yitirdi canını.

KORO

İlk hamleyi kim yaptı?

AGAUE

Bu onur benim payıma düştü.
Mutlu Agaue diyor bana şenlikçiler. 1180

KORO

Başka kimler?

AGAUE

Kadmos'un—

KORO

Kadmos'un nesi?

AGAUE

Öbür kızları, ama benden sonra, benden sonra
çullandılar avın üstüne. Uğurlu bir av oldu bu.
Gel sen de katıl şölene.

KORO

Ne, ben de mi katılayım, talihsiz kadın.

AGAUE

Gencecik, yavrucuk! Yanakları yumuşacık tüylü 1185
Yelesi göğsüne iniyordu.

KORO

Gerçekten, uzun saçlarıyla
bir yaban hayvanını andırıyor.

AGAUE

Bakkhos usta avcı, hünlerle 1190
Maynadları onun üstüne saldı.

KORO

Gerçekten, Tanrımız yaman bir avcı.

AGAUE

Beni beğendin, değil mi?

KORO

Alkışlıyorum seni.

AGAUE

Çok geçmeden bütün Kadmosoğulları— 1194

KORO

Ve oğlun Pentheus—

AGAUE

Övgüler yağdıracak bana avladığım bu aslan yavrusu
için.

KORO

Dehşet!

AGAUE

Evet, korkunç!

KORO

Kıvanç duyuyorsun, öyle mi?

AGAUE

Çılgınca. Büyük bir iş başardım, avladığım av işte.

KORO

Elinde taşıdığın şu zafer kanıtını halka göster, bahtsız
kadın. 1200

AGAUE

Ey bu güzel hisarlı Thebai'nin yurttaşları.
Gelin görün bu armağanı, biz Kadmos kızlarının avladığı.
Öyle, Teselyahların kullandığı ilmekli oklar, ağlarla
değil 1205biz akça kollarımız çıplak ellerimizle avladık.
Erkekler niye övünürler bilmem ki, silahla ava çıkarlar da?
Kollarını bacaklarını gövdesinden çekip ayırdık
paramparça ettik... 1210

Yaşlı babam nerede. Gelsin buraya,

Oğlum Pentheus, o da gelse ya.

Ha, bir de yüksek merdiven getirsinler,

avladığım bu aslanın kafasını 1215

kapının üstüne çaksınlar.

*(Kadmos, Pentheus'un cesedini bir sedye ile getiren gö-
revliler flüt ezgisiyle yavaş yavaş girerler.)*

KADMOS

Beni izleyin, Pentheus'un cesedini, bu acı yükü içeri
getirin.

Ondan arta kalanları büyük çabalardan sonra

Kithairon'da

sık ağaçlar arasında bulabildik. İki parçası bir arada
değildi. 1220İhtiyar Teiresias ile Bakkhaların arasından geri
dönüştük.

Kent surlarından içeri girmek üzereydik.

Biri gelip bana kızımın yaptığı korkunç işleri anlattı. 1225
Maynadların öldürdüğü torunumun cesedini getirmek için
ben yeniden dağa çıktım.Orada, kocası Aristaios'a* Aktaion'u* doğuran kızımı
gördüm

Autonoe'yi* demek istiyorum. Onu ve İno'yu gördüm.

Hâlâ esriktiler, biçare kızlar, meşe ormanları içinde. 1230

Agaue'nin delice koşarak buraya geldiğini söylediler...

Dedikleri yanlış değilmiş. Görüyorum işte bu yürek
paralayıcı manzarayı.

AGAUE

Babacığım, en büyük onur senin payına düşüyor.

Dünyanın en soylu kızlarının babası sensin, bunu bilesin.

Kızlarının içinde ama en başarılısı benim. 1235

Mekiğimi dokuma tezgâhımın yanına kodum,

daha büyük işlere soyundum: /

Ellerimle vahşi hayvanları avlamak gibi.

Gör işte, cesaretimin ödülü bu

kollarımda getirdim sana

sarayın duvarlarını süslemek üzere.

Coşkuyla kutla, dostlarına şölen çek.

Sen de kutsandın bir anlamda benim başarımla.

KADMOS

Ah, acının kederin böylesi! Bakamıyorum. 1245

Cinayet işledin, elini kana buladın.

Tanrılara soylu bir kurban sundun!

Şimdi beni ve Thebai eşrafını kutlamaya çağırırsın.

Yazık çok yazık, önce sana, sonra bana.

Tanrı Dionüsos ne felaketlere çarptırdı bizi, 1250
adalete uygun belki, ama acımasızca.

AGAUE

Yaşlılık ne can sıkıcı bir şey, asık suratla paylıyor beni.
Dilerim oğlum anasına çeker. Thebai gençleriyle çıktığı
avlarda

şans, bana olduğu gibi ona da güler.

Ama bu oğlanın da işi gücü tanrılarla çekişmek. 1255

Birileri ona öğüt vermeli. Bu da sana düşer, babacığım.

Çağırın onu da buraya. Gelsin, sevincimi o da görsün.

KADMOS

Yazık, çok yazık. Ettiğin işin bilincine varınca
kahrolacaksın acuların acısıyla. 1260

Ama şu halin hep böyle sürerse
sanrısal bir mutluluk içinde yaşarsın.

AGAUE

Güzel olmayan ne var burda? Keder edecek ne var?

KADMOS

Başını göğe kaldır, bak.

AGAUE

Bakıyorum işte, ne varmış? 1265

KADMOS

Gök aynı gök mü, yoksa değişik gibi mi geliyor sana?

AGAUE

Her zaman olduğundan daha parlak, daha saydam
diyeceğim.

KADMOS

Yüreğinde benzeri bir tedirginlik var mı?

AGAUE

Bilemiyorum. Şimdi duygularım değişiyor gibi. 1270
Önceki düşüncelerim gitti.

KADMOS

İşitiyor musun? Sorularımı açık seçik yanıtlayabilir misin?

AGAUE

Ne konuştuğumuzu unuttum, babacığım.

KADMOS

Sen kimin evine gelin gitmiştin?

AGAUE

Sparta'ya* gittim ya, Ekhion'a vermiştin beni.

KADMOS

Orada kocana hangi çocuğu doğurdun? 1275

AGAUE

Pentheus'u, onun ve benim tek çocuğumuzu.

KADMOS

Kollarında taşıdığın kimin başı?

AGAUE

Bir aslanın başı! Avcılar öyle dediler.

KADMOS

İyice bak! Güç değil canım.

AGAUE

Ne görüyorum? Ellerimle eve getirdiğim bu ne? 1280

KADMOS

Aslana benzemiyor artık değil mi?

AGAUE

Yok, ellerimde tuttuğum Pentheus'un kafası. Vay
talihsiz başım! 1285

KADMOS

Ben bu acıyla kahroldum, senin bilincin açılmadan çok
önce. 1285

AGAUE

Kim öldürdü onu? Benim elime nasıl geldi?

KADMOS

Acı gerçek, hiç olmadık zamanda yüzünü gösteriyorsun.

AGAUE

Konuş, yüreğim çırpınıyor sözlerinin arkasını beklerken.

KADMOS

Onu sen öldürdün, sen ve kız kardeşlerin.

AGAUE

Nerede öldü? Evde mi, dışarda mı? 1290

KADMOS

Aktaion'u,* kendi yetiştirdiği tazılarının parçaladığı yerde.

AGAUE

Yavrum, Kithairon'a niye gitmişti?

KADMOS

Tanrıyla ve sizin törenlerinizle alay etmeye...

AGAUE

Ya bizim, orada işimiz neydi?

KADMOS

Sen çıldırmıştın, bütün kent Bakkhos cezbesi içindeydi. 1295

AGAUE

Dionüsos bizi mahvetti. Çok geç görüyorum bu gerçeği.

KADMOS

Ona karşı gelmenizin cezası bu. Tanrı olarak tanımadınız.

AGAUE

Oğlumun ölüsü babacığım, nerede o?

KADMOS

Burada işte. Büyük güçlkle getirebildim.

AGAUE

Her parçası yerinde mi?* 1300

(Kadmos çaresizlikle ellerini açar.)

Benim çılgınlığımda Pentheus'un payı ne?

KADMOS

O da senin gibi Tanrıya küfür içindeydi.

Tanrı da hepinizi bir çırpıda cezalandırdı. Seni ve bu talihinizi.

Soyevimiz dağıldı, ben de bittim. Erkek evladım kalmadı. 1305

Senin rahminden uç veren bu dalın da feci ölümüne tanık oldum.

(Pentheus'un ölüsüne.)

Bu soyevi senin eline bakıyordu, evladım.

Sen bu evin güçlü direğiydın.

Benim özkızımın oğlu. Bütün kent senden titriyordu.

Senin varlığında hiç kimse bu ihtiyarı incitemezdi.

Sen onun cezasını verirdin.

Ama şimdi onursuz bir şekilde evimden yurdumdan atılacağım.

Ben koca Kadmos, Thebai soyunu toprağa ekip

Böylesine güzel bir ürün devşirdim 1315

Ah, insanlar içinde en sevdiğim-

Ölüm girse de araya, en sevgili çocuğum.

Artık sakalımı okşayıp, 'Annemin babası, dedeciğim'

diyemeyeceksin. Kolunu dolayıp omuzuma

'Kimse üzüyor mu seni, incitiyor mu onurunu,

ihhtiyar? 1320

Söyle bana cezalandırayım onu, dedeciğim'

diyemeyeceksin

bir daha hiç ama hiç. Şimdi yaşadığımız gerçek: senin

felaketin,

benim kaderim, annenin evlat acısı, teyzelerin yası.

Yüce güçleri* yadsıyan biri varsa bu ölümden ibret

alsın. 1325

Tanrıları saysın.

KORO BAŞI

Kadmos, torunun hak ettiği cezayı buldu.

Ama senin için gerçekten üzüldüyorum.

AGAUE

Baba, görüyorsun yaşamım nasıl altüst oldu.

(Burada uzunca bir kopukluk var. Ancak eski yazarlar bu tragedyadan alıntılar yapmışlar. Bunlar bir araya getirilerek şöyle bir kurgu yapılmış. Ayrıca notlara bakın.)

Gururum utanca dönüştü, mutluluğum dehşete
Şimdi sadece oğlumun cenazesini gömülmeye hazır etmek.

ve yas tutmak, sonra da gidip ölmek istiyorum.
Ama bilmiyorum bu kurallara uygun mu?
Ellerim işledikleri cinayetin kanıyla lekeli.
Öz kanımı döktüm, rahmimde oluşan canı parçaladım.
Tanrılar önünde yeniden günah işlemeyen onu nasıl kucaklayabilirim?
Sevgili oğlum, sen benim için ağlamalıydın.
senin gözyaşların benim ölü yüzüme düşmeliydi.
Bir tanrının öfkesiyle.

(Dionüsos görünür.)

KORO

- Bakın!
- Ne var?
- Kim?
- O işte, efendimiz Dionüsos.
- Ta kendisi.
- İnsan kılığında değil artık, tanrı görkemiyle görünüyor bize.

DİONÜSOS

Görüyorsunuz ya, ben güçlü tanrı Dionüsos
Zeus ile Semele'nin ölümsüz oğlu.
Yedi kapılı Thebai kentine geldim,
Kadın erkek yurttaşlar alaya aldılar beni,
Tanrılığımı kabul etmediler,
Törenlerimi esirgediler.
Kutsuz davranışlarının sonucunu görüyorlar işte

Kral soyevi yok oldu. Thebai yurttaşları geç kaldılar
körlüklerinden ötürü. Küfür içindeydiler,
İlk günahlı Bu Pentheus'tu.
Benim haklarımı yadsımakla kalmadı
beni zincirlere vurup aşağıladı.
O zaman da işte ölüm en utanç verici biçimde ona erişti.
annesinin elinden. Bu yazıya adalet içre erişti.
Hiçbir tanrı hiçlenmeye dayanamaz
adının saygısızca anılmasına katlanamaz.
Öcünü son kerteye almasın olmaz.
Ölümlüler bilmeli ki tanrılar onlardan daha güçlüdür.

Thebai halkının yazgısında bakın daha neler var.
Yakındır, yurtlarından göç edecekler
doğu batı yeryüzünde dolaşacaklar.
Çünkü Zeus tanrı tanımaz bir kentin yaşamasına izin
vermez.

Agave ve kız kardeşleri kenti hemen bugün
terk etmeli. Onların göçü ...

(Alıntılardan kurgulanmış metin burada bitiyor.*)

DİONÜSOS

Sen bir yılanla dönüşeceksin, ve karın Harmonia,*
Ares'in* kızı 1330
-sen bir ölümlü olduğun halde babasından onu
istemiştin-
o da bir yeryüzü ejderine dönüşecek işte.
Barbarların başında boğaların çektiği bir savaş arabasını
süreceksiniz.
Öyle diyor bilici ocakları. Kalabalık kentleri
yağmalayacaksınız. 1335

Ancak, Loksias'ın* bilici ocağını da talan edince
evlerine dönüşü pek kötü olacak bu istila ordusunun.*
Ama Ares seni ve kızı Harmonia'yı kurtaracak,

Mutlar* ülkesinde size yer ayıracak..
Ölümlü bir babadan olma değil, Ben, Zeus'un oğlu
tanrı Dionüsos söylüyorum bunları. 1340
Daha önce sağduyulu davransaydınız
bu belalar başınıza gelmezdi.
Zeus'un oğlu yardımcınız olurdu.

KADMOS

Dionüsos, yalvarıyoruz sana, biz günah işledik.

DIONÜSOS

Beni kabul etmekte geç kaldınız. Tam gerektiği zaman
bilgiden bilinçten yoksundunuz. 1345

KADMOS

Bunu şimdi anlıyoruz ama senin cezan da çok ölçüsüz.

DIONÜSOS

Benim tanrılığımı hiçe saydınız.

KADMOS

Bir tanrıya hiç yakışmıyor insan zaafı. 1348

DIONÜSOS

Babam Zeus bu olanları, olacakları eskiden buyurmuştu.

AGAUE

Yazgımız, babacım - geçkin yaşında senin-
yurttan kovulma acısı. 1350

DIONÜSOS

Niye geciktiriyorsunuz olacak olanı?

(Dionüsos çıkar.)

KADMOS

Ah kızım, ne hallere düştük. Sen ve mutsuz kız kardeşlerin
ben bu acıları paylaşan babanız.

Şu ihtiyar günlerimde yabancı bir ülkeye gideceğim 1335
bilmediğim insanlar arasına. Sonra şu öngörünç:*

Ben bir ejder oluyorum, karım Harmonia, Ares'in kızı,

o da vahşi bir yılan. Karışık bir barbar ordusunu
Hellas üstüne saldırtıyor, yurdumun sunaklarını
gömütlerini talan ettiriyorum bu mızraklı* askere. 1360
Yaşlı baban Kadmos'un acıları hiç dinmeyecek.
Akheron* ırmağının döngesine düşerken de huzur yok
bana.

AGAUE

Ah baba, ayrılıyoruz. Sürgünde ömrümü sürdüreceğim.

KADMOS

Niye kollarınla sarılıyorsun bana, zavallı çocuk?*

Ak bir kuğu babasına sarılıyor. 1365

AGAUE

Sürgünde kime döneceğim yüzümü?

KADMOS

Bilemem yavrum, sana babandan artık hayır yok.

AGAUE

Hoşça kal, doğduğum yaşadığım evim yurdum.
Senden ayrılıyorum yeni acılar beni bekliyor. 1370

KADMOS

Kız kardeşinin kocası Aristaios'a* git.

AGAUE

Seni düşündükçe kahroluyorum, babacığım.

KADMOS

Ben de senin ve kardeşlerin için yavrum.

AGAUE

Dionüsos ne kötü çarpıtı bu dirliği. 1375

KADMOS

Sen de ona çok kötü davrandın.
Adı Thebai'da onurla anılmıyordu.

AGAUE

Elveda babacığım.

KADMOS

Elveda bahtsız kızım. Yeniden mutluluğa erişmek
senin için kolay olmayacak. 1380

AGAUE (Görevlilere)

Beni kızkardeşlerimin yanına götürün,
sürgünde yoldaşlarım benim. Gazap dolu Kithairon'un
beni göremeyeceği bir yere gideyim. 1385
Ne de benim gözlerim Kithairon'u görsün.
Öyle bir ülkeye gidelim ki 'türsos'un* hiçbir anlamı
olmasın.

Başkaları Bakkha olsun, bu işlerle uğraşsın.

KORO

Tanrılar değişik biçimlerde
karışıyor insan yaşamına:
Olmasını beklediğin olmuyor, 1390
ummadığın başına geliyor.
Bu öykü de işte böyle sona eriyor.

(Acılı flüt sesi, hafif tef vuruşları. Agaue oğlunun
ölüsüyle sol arka alandan Kadmos sağ arka alandan
çıkıyorlar.)

SON

SÖZLÜK

Özel İsimler

- AGENOR** : Kadmos'un babası. İki oğlu daha var.
AKHELOOS : İrmak tanrısı. Okeanos ile Thetis'in oğlu.
AKSİOS : Bugünkü Vardar.
AKTAİON : Pentheus'un teyze oğlu. Annesi Autonoe.
'Ben Artemis'ten daha iyi avcıyım' diye övününce
Tanrıça gazaba geldi. Onu korkunç bir ölümle ceza-
landırdı. Aktaion'un kendi av köpekleri Kithairon
dağında onu parçaladılar. İki teyzeoğlu aynı dağba-
şında benzer bir felakete uğradılar.
AKHERON : Yeraltı ülkesindeki ırmak. Ve bu ırmağın
tanrısı Akheron, Güneş ile Yeryüzünün oğluydu.
AKTAİON : Pentheus'un teyzesi Autonoe'nin oğlu. Av-
cıydı. Av tanrıçası Artemis'in hışmına uğradı. Ken-
di av köpekleri Aktaion'u Kithairon dağında parça-
ladı.
ARES : Savaş tanrısı. Hera'nın oğlu. Bir mitos değişiksi-
ne göre Hera ona Zeus'tan değil bir bitkiden gebe
kalmış. O bitkinin tohumlarını rahmine sokmuş da!
ARTEMİS : Av tanrıçası Anadolu Tanrıça Leto (*Letoon*
onun kentidir) ile Zeus'un kızı. Apollon'un kızkar-
deşi.
ARTEMİS* : Efes Artemis'i diye anılan Tanrıça Avcı Arte-
mis'ten çok değişik. Selçuk müzesinde çok güzel
mermer yontusu var.
ASOPOS : Thebai yakınındaki ırmak ve bu ırmağın tanrı-
sı.
ATTİKA : Kuzey Yunaneli. Merkezi Atina. Güney ise Pe-
loponez yarımadası. Spartalıların yurdu. Lakonia,
Messenia, Arkadia, Akhaia diye bölgelere ayrılıyor.
AUTONOE : Aktaion'un annesi. Pentheus'un teyzesi.
AFRODİTE : Aşk ve güzellik tanrıçası. Afrodite'ye çalış-

mak, bir deyim gibi kullanmış: İşleri güçleri sevmek.

ARİSTAIOS : Kadmos'un damadı. Kızı Autonoe'nin kocası.

ASYA : Önasya-Anadolu anlamında. Burada İranın bir bölümü Baktria'yı da kapsıyor.

BAKKHALAR : Asyalı (= Anadolulu) Bakkhalar. Bakkhos'un Bozdağ'dan (Tmolos) getirdiği yoldaşlar Bakkhos Kadınları.

Bir de oyunda Dionüsos'un kışkırttığı, delirttiği Thebailı Bakkhalar var. Kadmos, Teiresias, Pentheus Kithairon dağına onları izlemeye gidiyorlar. Oyunda gördüğümüz tek Thebai'lı bakkha Agaue oluyor.

BAKTRİA : İran'ın doğusunda.

BOZDAĞ : Tmolos. Salihli yöresinin güzel dağı.

BROMİOS : Dionüsos'un bir başka adı. (= Gök gibi gürleyen, kahkahalar atan tanrı)

DELFOİ : Güney Yunanelinde, dağlık ormanlık bir bölge. Burada tanrı Apollon'un tapınağı, bilici ocağı vardı. Yunan Devlet Tiyatrosu buradaki amfitiyatroda oyunlar da sergiliyor.

DEMETER : Toprak Ana. Bolluk, bereket tanrıçası.

DIRKE : Thebai kenti yakınlarında akarsu. Adını su perisi Dirke'den alıyor. Dirke, Akheloos'un kızı.

DİTHÜRAMBOS : Dionüsos'un bir başka adı.

EİRENE : Barış Tanrıça. Bizim Aya İrini kilisemizin adı da Barış.

EUİOS : Dionüsos'un bir başka adı. 'Euoi!' ünleminden geliyor. Kendisine 'Euoi!' diye seslenen tanrı.

İSMENOS : Dirke gibi Thebai kendi yakınlarındaki akarsu.

FRİGYA : Bugünkü Ankara, Polathı yakınlarından başlıyor (Başkent Gordium) Eskişehir yöresi, Afyon vb.

Anadolunun büyükçe bir bölümünü kapsayan bölge.

GÖKSOYLULAR: Uranitler (= Uranos çocukları). Uranos göğün Titamydı. Onun çocukları Kronos, Rhea ve Titansların yerini alan bütün tanrı ve tanrıçalar.

HADES : Yeraltı. - Ölüler ülkesi. Aynı zamanda bu ülkenin tanrısı. Yunan dininde Cennet-cehennem kavramları yoktu. Ölenler Hades'te *gölgeler* halinde bir yaşam sürüyorlardı.

HARMONİA : Ares'in kızı. Kadmos'un eşi. Agaue, Autonoe, İno'nun annesi. Adın kök anlamı: Uyum.

KHARİTELER : Üç ince ruhlu zarif tanrıça.

KİTHAİRON : Thebai'da yamaçlanan ünlü dağ. Oidipus bebekliğinde bu dağın başına bırakılmıştı. Pentheus'un teyzesi Autonoe'nin oğlu avcı Aktaion'u kendi köpekleri bu dağda parçaladı. Pentheus bu dağda yaşamını yitirecek.

LİDYA : Başkenti Sardes. Aydın ili Salihli yöresi.

LÜDİAS : Sular atası diye anılan bir tanrı.

FOİBOS : Apollon'un ön adı. Foibos Apollon.

KORÜBANTLAR: Bakkhalar/esrik çılgın kadınlar. Maynadlar.

KURETELER : Bunlar da korübantlar, Bakkhalar gibi. Giritten gelmiş dansçılar.

LOKSİAS : Apollon'un bir sanı.

MUSALAR : Esin perileri. Zeus ile Mnesunome (Bellek Tanrıça'nın kızları).

MUTLAR ÜLKESİ: (makaron aia) Özel isim gibi yazılmamış. (Bilinen mitologyada geçmiyor. Cennet kavramına en çok yaklaşan bir mekân. Tanrılar, sevdikleri yakınlarını, kayırdıkları kişilere burada ölümsüz bir yaşam bağışlıyor.

NÜSA : Dionüsos'un yetiştiği ve onun için kutsal olan dağ. Yaban hayvanlarının inleri, mağaraları yuvala-

rıyla da ünlü.

ODÜSSEUS : Akha'lı kahraman. *İliad'* da cin fikirli Odüsseus diye anılıyor. Çok kurnaz da ondan. Troya'nun düşmesinde önemli rol oynayan tahta atın yaratıcısı. Homeros'un ikinci büyük destanı Odüssea, onun adını taşıyor Odüsseus destanı.

OLÜMPOS : Tanrıların tanrıçaların doruğunda yaşadıkları dağ.

ORFEOS : Tanrı Apollon ile musa Kaliopé'nin oğlu. Lir (= kithara) çalmada öyle ustaydı ki ağaçları, yaban yaratıkları kendine çekiyordu. Bir de sevgilisi vardı, nümfa Euridike. Euridike'yi kıskanan yeraltı tanrıçası bağrından bir yılan çıkardı, yılan kızı ısırıldı. Euridike Ölüler Ülkesine gitti. Orfeus da onu kurtarmak için Yeraltına indi.

PARNASSOS : Güney Yunanelindeki sıradağlar ve bunların Delfoi yakınlarındaki doruğu. Apollon ile Esin Perilerinin (musalar) oturduğu yer. Dionüso's'ca da kutsalı.

PENTHEUS : Adın kökünde *keder/acı* anlamı var. Yazar sözcük oyunu yapıyor.

RHEA : Titan Khronos'un eşi, Titançe. Zeus'un anası.

SPARTA : Peloponez yarımadası. Lakedaimonia diye de anılır.

EUİOS : Dionüso's'un adlarından biri.

MAİNAD : Bakkhalarn bir başka adı. Delilenme, çıldırma fiilinden geliyor. Türkçe ünlü-ünsüz uyuşumuna göre *maynad* dedim.

MUSALAR : Esin perileri. Zeus ile Mnemosune'nin (= Bellek Tanrıça) kızları. Pieria kaynağı bu perilerin kutsal mekânıydı.

9 periydi ve her biri ayrı bir sanatın koruyucusu, esinleyicisiydi. **Klio**: Tarih, **Melpomene**: tragedya, **Thalia**: Komedy, **Kalliope**: Epos, destan, **Terpsik-**

hore: Dans, **Euterpe**: Lirik şiir, **Erato**: Şarkı, **Urania**: Astronomi, **Polhümnia**: Şiir.

Tarih ve astronominin de sanat olarak algılanması ilginç. *Musiki, müze* gibi sözcükler *musa*'dan türemiş.

MNEMOSÜNE : Gök Titanı Uranos ile Yeryüzü Titanı Gaia'nın kızı. 9 Musa'nın annesi.

NÜMFALAR : Su ve orman perileri. Küçük doğa tanrıçaları. Bunlar hep güzel çıplak kızlar olarak düşünmüş, resmedilmiş. Satürlerle sürekli bir kaçış kovalayış, sevişme içindeler..

PAN : Keçi kılıklı yaban doğa tanrısı. Satürlerin başı Dionüso's'a yakınlığı var.

PIERIA : Kutsal bir kaynak. Esin Perilerinin ozanların kaynağı.

SİLENOS : Yaşlı, ayyaş satür Silenos Dionüso's'un öğretmeni.

SEMELE : Thebai'nin kurucu ilk kralı Kadmos'un kızı. Dionüso's'un anası. Zeus'tan gebe kaldı. Zeus'un kansı Tanrıça Hera ona kötü bir oyun oynadı: 'Sevgilin sana gerçek kimliğiyle görünsün, ondan bunu iste' dedi. Başına ne geleceğini bilmeyen saf Semele buna kandı Zeus'tan kendisine gerçek kimliğiyle görünmesini isteyince Zeus yıldırımlarıyla ona göründü. Semele yanarak can verdi, bu arada çocuğunu düşürdü.

Zeus pişman oldu, ama artık geç kalmıştı. 'Olan oldu, bari çocuğu kurtaralım' deyip baldırını ikinci rahim gibi yardı bebeği içine yerleştirdi. Altın kanca-larla iliş-tirdi. Üç ay onu orada taşıdı. Günü dolunca bu garip rahimden ikinci kez doğdu. Onun için Dionüso's (iki kez doğan) adını aldı.

Dionüso's oyunun önsöyleyisinde (= prologos) anasının acıklı öyküsünü anlatıyor.

Daha sonra Dionüsos anasını Yeraltı Ülkesi'nden çıkaracak onu Olümpos'a götürecektir, Semele orada bir tanrıça gibi yaşayacak.

THEBAİ : Eski Yunan mitolojyasının en önemli kentlerinden biri. İlk krallarından Kadmos, oyunumuzun bir kişisi. Kadmos gençliğinde bir kahramandır. Bir ejder öldürür, dişlerini söküp toprağa eker, bu ekimden insanlar boy verir.

Nesneler / Kavramlar

Aither : Yunan mitolojyasında, dünyanın çevresinde var olduğuna inanılan ışık saçan ince bir madde. Tanrı Zeus Güzel Helena'nın bir kopyasını bu aither'den yaratıyor.

Anlam değiştirerek *eter* diye de sözlüğe giriyor.

Alkış : İlk anlamı kutsama, sevinme. Bugünkü anlamıyla iki eli çırpıp *alkışlamak* değil.

Ateş çalısı : Yunancada narteks. Kurutulunca yanarca gibi ışık veren bitki. Başka bir adı rezene. Bu bitkiye Akdenizde ateş çalısı dendiğini değerli arkadaşım Sezgin Akgüç'ten öğrendim. Tek bir yeni sözcük bile beni sevindiriyor. O da bir köylü kızdan işitmiş: 'Geceleyin başka bir köye, bir düğüne giderken bu çalığı yakar, önümüzü aydınlatırdık. Biz buna 'ateş çalısı' deriz demiş..

Daimon : 'Güç, gizemli bir güç, doğa üstü bir güç, kimi bağlamda bir tanrı.

Dionüsos'tan 'geleceği gören tanrı,' diye söz ediliyor. Oysa geleceği görme yetisi Apollon'un bir özelliğidir.

Demek Dionüsos için de böyle bir inanç da var.

Dionüsos cezbesine tutulan, kendinden geçen kişi, içine tanrı girmiş gibi algılanıyor. O kişinin içine giren tanrı onun ağzından konuşuyor, gelecekte ha-

berler veriyor.

Euhoy çığlıkları : Bakkhaların hora teperken çıkardıkları sesler. 1964 yılında biz bunu Hoy, hoy hoy! ünle- miyle Türkçeye çevirmiştik.

Eyleyi : Sahne hareketi. Kişilerin devinimleri, davranışları.

Gorgonlar : Saçlarına yılanlar örülmüş dişi canavarlar. Hesiodes üç canavarın adını veriyor: Sthanno, Eurüale, ve Medusa. Bunların en ünlüsü Medusa. Bak- tığı kişiyi taşa çeviriyor. Bizim Side Müzesinde böy- le bir Medusa yontusu var. Perseus uçan atı Pega- sos ile gelir, Medusa'nın başını keser. Bu kesik Me- dusa başı Tanrıça Athena'nın kalkanında bir simge olur.

Görünç : Sevinç, kıvanç, istenç örneğinden türettim. Her- hangi bir görüntü, imge değil. Yalvaçların vahiyle- ri, Jung'un arketipleri, Blake'in, Rimbaud'un şiirle- rindeki gibi: vizyon. Ahmet Haşim'in: *Ateş gibi bir nehr akıyordu/ruhum ile o ruhun arasında* dizeleri im- genin ötesinde bir görünçtür.

Hoplit : Eski çağlar Yunan ordusunda ağır piyade. Ağır- lığı, tolga, zırh, kılıç kalkanından geliyor.

Kargı : (= türsos) Bakkhaların ellerinde asa gibi taşıdıka- rı sarmaşık sarı değnek. Kimi zaman bu kargıların ucunda narteks (= ateş çalısı/rezene) vardı. Aynı zamanda fallik bir simge.

Kutsallık : Kutsallık altın kanatlı bir tanrıça olarak tanımlanıyor.

Küfür : Metinde ünlü *hübris* sözcüğü kullanılmış. Ünlü diyorum çünkü bu Yunan tragedyasının *açkı* kav- ramlarından biri. Aristoteles Poetika'sının tragedya bölümünde trajik kahramanın 'hamartia' ve 'hüb- ris'inden söz eder. İslamda tanrıya, kutsallığa karşı işlenen suç: Deli Dumrul, tanrıya karşı günahın da

ötesinde, bu suçu işler. Küfür sözler söyler.

Önbilici : Kâhin.

Önsöyleyi : Prologos.

Penthos/Pentheus : Burada bir sözcük oyunu var. Pentheus adı ile Yunanca keder sözcüğü arasındaki ses benzerliği. Aynı kökten.

Salını/karşı salını : Strofe/anti strofe. Koro, oyun alanı (orkhestra)'nın bir ucundan öbür ucuna, adımlarını dizelerin ritmine uydurarak, bir dans biçiminde salınarak gider; koronun ikinci bölümü de bu 'salını'yı bir "karşı salını" ile yanıtlardı.

Söyleyi : Oyun içinde diyalogun dışında.

Söyleyi : Tirad, monolog. Diyalogun dışında anlatı.

Titanlar: Yunan mitolojyasında Zeus ile Hera döneminden önceki varlıklar. Tanrı ve Tanrıçaların prototipleri.

Tanrı ve Tanrıçaların ataları- nineleri.

Tanrılar Titanlar arasında büyük bir savaş oldu. Zeus onları yenip iktidarı ele geçirdi.

Uranos= Gaia

Khronos= Rhea

Zeus= Hera

Uranos, gök titani. Gaia, yeryüzü titaniyesi.

Khronos, zaman titani.

Bu üçünün adından onlarla sözcük türemiştir. (Kronoloji, kronometre, jeoloji, coğrafya vb.)

Törenlerinin simgeleri : Elde tören kargısı türsos, sırtta ak yünle benekli ceylan postu, başta çelenk.

Yılaşırı : İki yılda bir anlamında.

Söylemeye gerek yok, yabancı bir sözcüğün Türkçede karşılığı yaratılabiliyorsa, ben böyle bir çabadan yanayım. Ancak, başka bir kültüre kapı açılınca o kültüre özge sözcükler de dile girer. Bir örnek vereyim: *nümfâ* sözcüğü pe-

kâlâ orman perisi, su perisi diye de karşılanabilir. Hiç de zorlama yok. Ama *nümfâ* sözcüğü de bilinmeli ki ondan türeyen tıp deyimi *nemfomani* anlaşılabilir olsun. *Satür'*den de *satürinasis* türeyecek.

Bakın iki ayrı dilden iki sözcük: *minare, menorah*.. Biri Arapça, öbürü İbranice. Ses benzerliği mi? Aynı kökten, aynı sözcük de ondan. İkisi de Sami dil ailesinden. İkisi de anlam değiştirmişler. *Menorah* Yahudilerin yedi kollu şamdanı... Dinsel, simgesel anlamı var. Aynı gerekçeyle *daimon, türsos, maynad, korübant* gibi tanımlar da sözlüğe girmeli.

Bu sayfaya kadar, oyunun daha iyi anlaşılması için bilgiler vermeye çalıştım.

Şimdi bir iki anı:

*Bakkhalar'*ı Sabahattin Eyuboğlu'nun çevirisıyla İstanbul Şehir Tiyatrolarında 1965 yılında sahneye koydum. Oyuncular, besteci, koreograf, sahne tasarımcısı... güzel bir oyun birliği oluştu. Giysileri Ayla Algan'ın annesi Nevzat Hanım tasarlayıp kendi dikti.

Müziği, Sabahattin Eyuboğlu'nun Anadolu'da bir cemrindeki tören sırasında teybe almış olduğu bir Alevi ayiniydi. Usuldan başlayıp "huh, huh, huh, hah!" diye göğüs sesleriyle hızlanıp sertleşiyor, tören tam bir kendinden geçmeyle sürüyordu.

Bu ezgileri Mehmet Abut, flüt için yeniden düzenledi. Notaları hâlâ saklıyorum. Mehmet Akan, bu müziği aldı, ondan eşsiz bir Bakkha dansı yarattı. Dionüsos görse parmak ısırırdı.

Oyunculara gelemim. Şu kadroya bakın:

Nur Sabuncu, Ayla Algan, Mualla Fırat, *Agaue* rolünü iki yıl içinde değişerek oynadılar. Kâmuran Usluer (Dionüsos), Doğan Bavlı (Pentheus), Toron Karacaoğlu (Kadmos), Kayhan Yıldızoğlu (Teiresias), Ersan Uysal (Ulak-

Sığırtmaç), Jeyan Tözüm (Koro Başı).

Koro'da şu arkadaşlar rol alıyordu: Ayla Algan, Leyla Altın, Birsen Kaplangı, Sevil Uluyol, Gülen Kıpçak, Bilkay Tekben, Hale Akınlı, Oya Aydonat, Funda Postacı, Esmeray Saltık, Hülya Özenbaş, Dilek Türker, Sevim Oral, Aysin Atav.

Koro'da boşluk olunca, Yugoslavya göçmeni olduğu için 'Dobriç' diye seslendiğimiz sevgili Muharrem'i Bakkha gibi giydirip sahneye salardık.

Üç nöbetçimiz varmış: Çetin İpekkaya, Güner Ümit, Erhan Abir...

36 yıl sonra hepsine yürekten sevgiler, saygılar...

Tragedyanın doruğu olan Agaue'nin bilincinin açılması gerçekte yüz yüze gelmesi sahnesinin ilk provasında hepimizi çok etkileyen bir doğaçlama anı yaşandı; Agaue, elindeki kesik başın kendi öldürdüğü oğlu olduğunu anladığı an:

"Pentheus'un başı" (Dize 1284)

Koro, yarım ay biçiminde tek vücut yere kapandı. Bu önceden tasarlanmış bir sahne yönergesi değildi; kendiliğinden oldu. Tiyatronun gizemi, sanırım böyle anlarda kendini duyuruyor. Bunu Ayla Algan'la epey konuştuk...

İkinci anım, Euripides'e karşı işlediğim bir suç niteliğinde!... Yönetmen olarak kendi yorumumu bir eksene oturtmak için oyun metnine şu dizeyi ekledim:

"Kimi gün Usun, kimi gün Yüreğin buyruklarına uy!"

Koro parçalarında birbiriyle çelişen, "barışsiddet" içeren o kadar çok söz var ki, hangisi doğru? Her ikisi de... Çünkü dram çelişki sanatıdır.

Euripides bir Gandhi değildi, tragedya yazardı.

Oyunu seyreden bilge dostum İoanna Kuçuradi, "Böyle bir ekleme yapmaya hakkın yoktu," diye beni

uyardı. Bu bana ders oldu. O gün bugün şunu ilke edindim: "Oyun metninde çıkarmalara evet, eklemeye hayır!"

Bunları söyleyen sen misin? Bakın neler oluyor. Eski bir öğrencim benim *Antigone* çevirimi ödenekli bir tiyatrodan sahneye koymak istediğini söyledi. Ne iyi... Ama genç yönetmenin bir fikri de var: Sofokles'in metnine **Anouilh** ve **Brecht**'in *Antigone* oyunlarından da geçitler ekleyerek tragedyayı zenginleştirmek, güncelleştirmek istiyor. Bunu kabul edemeyeceğimi söyledim. Yönetmen, "Öyleyse ben de oyunu bir başkasına çevirtirim," deyiverdi. Niye olmasın? Kaldı ki, oyunun başka çevirileri de var.

Bu 'yapıştırma' tiyatrosu (onlar buna *kolaj* diyorlar) ülkemizde aldı yürüdü.

Konudan sapmayalım, Bakkhalar'a dönelim.

Bir anı daha. Birkaç yıl önce bir Japon tiyatrosu İstanbul'da Bakkhalar'ı sergiledi. Elbet kendi biçimlerinde sahneleyecekler. Günler önceden basında övücü yazılar çıktı. Çok güzel bir Bakkhalar seyredeceğine dünden emim.

Ama ne görüyorum? Yönetmen Tadaşi Suzuki, Euripides'in metninde bir *ameliyat* yapmış. Pentheus'u annesi Agaue değil, başkaları -birtakım rahipler mi ne?- öldürüyor. Yönetmen tragedyanın yüreğini çıkarıp attığını ayırdında değil.

Trajik olan, anne Agaue'nin oğlu Pentheus'u, o esriklik-aymazlık içinde öldürmesi, coşkuyla bunu kutlaması, sonra da yavaş yavaş bilincinin yerine gelmesiyle evlat acısını yaşaması. Euripides bu tragedyayı bu sahneye erişmek için yazmıştır.

Oyunun sonunda tiyatro alkıştan sarsılıyordu. Belki koca salonda düş kırıklığına uğrayan birkaç kişiden biri bendim. Bu eziklik içinde tiyatrodan çıktım.

Kurosawa diye dev bir tragedya ustasını gençlik yıllarımdan beri tanımıyor olsaydım, Japonlar da tragedyadan bu kadar anlıyor önyargısına kapılabılırdim.

Yunanca İsimlerin Yazılışı için Not:

Eski Yunanca isimlerinin yazılışında Batı dillerindeki uygulamaya bağlı kalmanın yanlış olduğu inancındayım.

Türkçe'de "f" sesi ve harfi varken, Yunan alfabesindeki 0=fi harfini, Batılılar öyle yapıyor diye, "ph" ile karşılamanın anlamı yok. u=Üpsilon harfinin de Türkçe'deki karşılığı "ü". Bu ses ve harf birçok Batı dilinde yok, ama Türkçe'de var; niçin kullanılmayalım?

Sonra hangi Batı dili...? Yazarın adı Fransızca'da **Eschyle**, İngilizce'de **Aeschylus** yazılıyor; doğrusu: **Aiskhulos... Sophokles değil, Sofokles.**

MİTOS&BOYUT Yayınları OYUN DİZİSİ (Son Oyunlar)

100. **ÖDÜLLÜ OYUNLAR 1**/Kadıköy B.. Oyun Y. Ötli Törenleri / Ormanda /Düşmanla Sevişenler /3 Ekin'de Nostalji / Sapan
101. **Kâzım ERYÜKSEL** / Toplu Oyunları 1 / Adalet Adaleti Arıyor / Yontu
102. **Turgut ÖZAKMAN** / Toplu Oyunları 5 / Duvarların Ötesi/ Kanaviçe/ Paramparça
103. **Eugène IONESCO** / Toplu Oyunları 4 / Gergedanlar/ Bavullu Adam/ Şu Kâhpe Dünya
104. **Memet BAYDUR** / Toplu Oyunları 5 / Maskeli Silvari / Menekşe Korsanları
105. **Savaş AYKILIÇ** / Toplu Oyunları 1 / Ah Şu Biliyikler / Aşk Grevi
106. **Erman CANATAN** / Toplu Oyunları 1 / Batakhane Güzeli / Uyumsuzlar / Evin Kadınları
107. **George TABORI** / Brecht Dosyası (Ç. Yılmaz Onay)
108. **Bilgesu Erenus** / Halide
109. **ÖDÜLLÜ OYUNLAR 2.** / Kadıköy Bel. Oyun Yarışması / Murat İldan-Büyünlün Gözleri / Ahmet Önel-Baton ya da Baton / Kerim Yavuz- Şeytan Tırnağı / Hasan Öztürk - İlmik İlmik
110. **Güngör DİLMEN** / Toplu Oyunları 5 / Kuzguncuk / Türküstü / Şan, Şeref, Ün=Amfitruon / Troya İçinde Vurdular Beni
111. **Kâzım ERYÜKSEL** / Toplu Oyunları 2 / Başaklar / Mahkûmlar
112. **Raşit ÇELİKEZER** / Toplu Oyunları 1 / Yağmurum Olsana / Yanlış Adamlar
113. **MENANDROS** / Eski Yunan Komedyaları / Huysuz Adam (Dyskalos)
114. **Civan CANOVA** / Toplu Oyunları 1 / Kıyamet Sularında/ Kızıl Ötesi Aydınlık
115. **Civan CANOVA** / Toplu Oyunları 2 / Erkekler Tuvaleti / Sokağa Çıkma Yasağı
116. **Cuma BOYNUKARA** / Ölüm Uykudaydı
117. **Cuma BOYNUKARA** / Toplu Oyunları 2 / Ateşle Gelen / Mem ile Zin
118. **Caner BİLGİNER** / Çağdaş Ortaoyunları 1 / Hayırlı Evlat / İnternetçi
119. **EURİPİDES** / Eski Yunan Tragedyaları / Bakkhalar
120. **A. VEFİK PAŞA** / Eski Türk Oyunları 1 / Zoraki Tabip
121. **ÂLİ BEY** / Eski Türk O. 2 / Ayyar Hamza -Kokona Yatıyor

BERTOLT BRECHT / BÜTÜN OYUNLARI

(Yayınlanmış olanlar)

Cilt 3 Üç Kuruşluk Opera/ Mahagonny/ Mahagonny Kentinin Yükselişi ve Düşüşü/ Lindberghlerin Uçuşu/ Anlaşma Üzerine Baden Öğreti Oyunu/ Evet Diyen/ Evet Diyen. Hayır Diyen/ Önlem (1930)Önlem (1931)

Cilt 4 Mezbehaların Kutsal Johanna'sı/ Kuraldışı ve Kural/ Ana (1933) / Ana (1938)

Cilt 6 Küçük Burjuvanın Yedi Ölümçül Günahı / Horasyalılar Kuriasyalılar / Carrar Ananın Silahları/ III. Reich'in Korku ve Sefaleti

Cilt 7 Galilei'nin Yaşamı (1938/39)/ Galileo (Amerika Metni)/Galilei'nin Yaşamı (55/56) / Dansen/ Demirin Fiyatı Nedir

Cilt 8 Cesaret Ana ve Çocukları/ Lukullus'un Sorgulanması (1940) / Lukullus'un Sorgulanması (1951)/ Lukullus'un Mahkûmiyeti/ Sezuan'ın İyi İnsanı

Cilt 9 Puntıla Ağa ve Uşağı Matti / Urturo-Ui'nin Yükselişi / Simone Machard'ın Düşleri

Cilt 10 Schweyk / Malfi Düşesi

Cilt 11 Kafkas Tebeşir Dairesi / Sofokles'in Antigone'si

AMERİKAN OYUNLARI DİZİSİ

(Türkçe-İngilizce birarada)

1. *Ay ile Yarış- Racing with the Moon* / Michael Joyce-Robert Ingham

2. *Küçük Tilkiler - The Little Foxes* / Lillian Hellman

3. *Sırça Hayvan Koleksiyonu - The Glass Menagerie* / Tennessee Williams

4. *Ot, Krem ve Esmer Şeker - Crack, Cream and Brown Sugar* / Samuel A. Hay